

คู่มือบัณฑิต

คู่มือบันทึก

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

จัดพิมพ์เป็นธรรมเนียมบรรณาการ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๖

๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ

แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๕๐๓๕๔๒, ๒๕๑๐๕๔๑, ๒๕๑๓๓๘๐-๑, ๒๕๒๒๑๑๔

นายจิโรจน์ ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

คู่มือบัณฑิต

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมเนียมบรรณาการ
พุทธศักราช ๒๕๓๖

วัดบวรนิเวศวิหาร
กุฏิหลวงกัมปนาทแสนยากร

3111102001783

คำนำ

เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาในวัดบวรนิเวศวิหาร พระ
นวกะ หรือพระใหม่ ผู้เข้ามาบวชรับการศึกษาอบรมใน
สำนักนี้ตลอดเวลา ๑ พรรษา ๓ เดือน ได้รับพระราชทาน
ผ้าพระกฐิน และสอบไล่ความรู้ชั้นนวกภูมิตามหลักสูตร
ของวัด รั้วอุปัฏฐากเป็นที่ยอมรับเรียบร้อยแล้ว ครั้นถึงวันแรม ๑๓
ค่ำ เดือน ๑๑ ก็จะพร้อมกันทำพิธีลาพระอุปัชฌาย์เพื่อลา
สิกขา พระอุปัชฌาย์ก็จะประทานของที่ระลึก ประทานพระ
โอวาทเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนเมื่อลาสิกขาออกไปเป็น
คฤหัสถ์ต่อไป

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เห็นว่า พระ
โอวาทที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระอุปัชฌาย์
โปรดประทานแก่พระนวกะในโอกาสนี้ มีสาระควรแก่การ
พิจารณาและจดจำไปประพฤติปฏิบัติของผู้เป็นศิษยานุ
ศิษย์ทั้งปวง รวมตลอดถึงบุคคลทั่วไปผู้ใคร่ธรรมด้วย จึง
ได้ขอประทานพระอนุญาต จัดพิมพ์พระโอวาทในโอกาส
ดังกล่าวนี้สำหรับประทานแจกแก่พระนวกะผู้มากราบทูล
ลาเพื่อลาสิกขา เพื่อจักได้นำไปอ่านทบทวนเตือนสติ
เตือนตนต่อไป

และเพื่อให้ผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น จึงได้ขอประทานพระอนุญาตพิมพ์บทพระนิพนธ์เรื่อง บวชดี ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯพระสังฆราช และเรื่อง หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ กับ อุปาสิกปฏิบัติ พระนิพนธ์ของสมเด็จฯพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส รวมไว้ด้วย และตั้งชื่อว่า **คู่มือบัณฑิต**

จึงหวังว่า หนังสือ **คู่มือบัณฑิต** นี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อ่านผู้สนใจทั่วไปตามควร

สำนักเลขานุการสมเด็จฯพระสังฆราช

พระโอรสทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระโอวาทวันลาสิกขา

บัดนี้ นวกภิกษุ ซึ่งได้รับการอบรมทั้งด้านปริยัติทั้งด้านปฏิบัติตลอดเวลาแห่งการอุปสมบทมาจนถึงเวลาจะครบกำหนดในวันพรุ่งนี้ จึงได้จัดพิธีแจกวุฒิบัตรแก่ทุกท่าน พร้อมทั้งพระเหรียญกับหนังสือ และเมื่อได้แจกวุฒิบัตรเป็นต้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีลาเพื่อลาสิกขา โดยได้กล่าวคำขอขมาและให้ขมาต่อกันและกันระหว่างพระอุปัชฌายะและพระสัทธวิहारิกคือท่านทั้งหลายเป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้ลาเพื่อลาสิกขาตามกำหนดที่ได้ตั้งใจไว้

ในระหว่างเวลาแห่งการอุปสมบทนี้ ทุกท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายตามจารีตของพระปฏิบัติในวัดป่าทั้งหลาย คือการที่ได้ตื่นขึ้นตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ก็มาทำวัตรสวดมนต์ ออกบิณฑบาต กลับมาก็ฉันพร้อมกัน และในภาคกลางวันก็ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์ทั้งหลาย ตั้งแต่เวลาบ่ายโมงทุกวันโดยปกติ และตั้งแต่ ๖ โมง

ก็มีประชุมทำวัตรสวดมนต์ เสร็จแล้วก็ฟังคำสอนจากพระ
อาจารย์ในภาคปฏิบัติ แล้วก็นั่งปฏิบัติทำจิตภาวนาตาม
เวลาที่กำหนด และบางท่านก็ได้ปฏิบัติทำจิตภาวนาต่อ
ไปเป็นพิเศษจนตลอดรุ่งก็มีตามที่ได้ทราบ และได้ลอง
อดอาหารก็มีเป็นเวลาชั่วระยะ เป็นการทดลองในด้าน
ปฏิบัติว่าจะเป็นไปได้เพียงไร ท่านทั้งหลายต่างได้ปฏิบัติ
ตามพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายและตามหลักสูตรการ
อบรมที่ได้จัดขึ้น ดังเช่นที่ได้กล่าวนี้สมควรมาโดยตลอด

ท่านทั้งหลายซึ่งมาอุปสมบทครั้งนี้ ทั้งหมดนี้ต่างได้
ปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตร รับการอบรมต่างๆ ตลอดจน
ถึงกิจกรรมพิเศษไม่มีขาด ตลอดเวลาที่ท่านทั้งหลายตั้งใจ
อุปสมบทในครั้งนี้ และนอกจากนี้ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้
ตั้งใจแผ่ส่วนกุศลที่ได้มาบวชปฏิบัติครั้งนี้แก่ท่านบุพพการี
ทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น พร้อมทั้งท่านผู้ให้อุปการะ
มากหรือน้อยทุกท่าน ตลอดจนถึงอุทิศส่วนกุศลให้แก่
เทพดาอารักษ์ ตลอดถึงสรรพสัตว์ ดังที่เราทั้งหลายได้
สวดการให้ส่วนกุศลนี้กันอยู่ทุกวัน จึงขออนุโมทนาใน
ความอดทน ในวิริยะ ความเพียร อุตสาหะ ความขะมักเขม้น
ของทุกๆ ท่านที่ได้สามารถปฏิบัติพระธรรมวินัยและ
กิจวัตรต่างๆ รับการอบรมต่างๆ ดังกล่าวมาได้โดยตลอด
นับว่าท่านทั้งหลายได้มีขันติ ความอดทน ดังพระพุทธ

ภาชิตที่ตรัสไว้ว่า “ขนฺติ พลํ ว ยตฺถิํ ขันติความอดทนเป็น
กำลังของนักพรตทั้งหลาย” ดังนี้

และก็หวังว่า การปฏิบัติที่ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติมา
ในระหว่างการบวชนี้ รวมเข้าก็คือ การปฏิบัติตามหลักของ
ศีล ของสมาธิ และของปัญญา อันเรียกว่าไตรสิกขา กับ
การรับการอบรมในด้านพระวินัยและด้านพระธรรมอันเป็น
ตัวพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เป็นศาสดา
แทนพระองค์ในเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว
ในด้านพุทธประวัติและในด้านอื่นๆ ก็จะเป็นประโยชน์ทำ
ให้ท่านทั้งหลายได้ทราบพระธรรมวินัยและเรื่องอื่นๆ เพิ่ม
ขึ้นตามสมควร และบรรดาพระอาจารย์ที่มาถวายคำสอน
นั้นก็ได้นิมนต์มาจากหลายสำนัก และที่ท่านมาเองก็น่าจะ
มีบ้าง เพราะฉะนั้น ก็เชื่อว่าท่านทั้งหลายจะได้ไตร่ตรอง
ด้วยปัญญาว่า อันใดควรถือเป็นหลักปฏิบัติได้ อันใดไม่
ควรถือเป็นหลักปฏิบัติ ตามสมควร และอันใดที่ถือเป็น
หลักปฏิบัติได้นั้น ก็ตั้งใจรับไปปฏิบัติตามสมควร ก็ขอ
แสดงความขอบใจพระอาจารย์ทุกท่านที่ได้รับมาให้การ
สั่งสอนอบรมแก่นวกภิกษุทั้งหลาย ท่านคณะอาจารย์และ
คณะพระพี่เลี้ยงที่ได้ช่วยจัดช่วยทำตลอดถึงช่วยอบรม
แนะนำทุกท่านด้วยกัน ตลอดจนถึงขอบใจญาติโยมผู้มา
ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ซึ่งได้มาฟัง มาช่วยจัดอาหารใน

เวลาเช้าเป็นต้นทุกวัน ตลอดเวลาที่ท่านทั้งหลายอุปสมบท
อยู่

อนึ่ง ก็ขอให้ทราบว่าการลาสิกขานั้น ไม่ใช่หมายความว่าลาจากพระพุทธศาสนา ลาพระพุทธเจ้า ลาพระ
ธรรม ลาพระสงฆ์ แต่หมายความว่า ลาสิกขาเพื่อสละ
สมณเพศเป็นภิกษุออกเป็นคฤหัสถ์เท่านั้น และทุกคนก็ยัง
เป็นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา มีพระพุทธ-
เจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และตั้งใจปฏิบัติอยู่ใน
ศีลธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ตามควรแก่ภาวะความ
เป็นคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น ในพิธีลาอุปสมบท เมื่อได้กล่าว
วาลาสิกขาจากความเป็นภิกษุเป็นคฤหัสถ์แล้ว ก็ยังมี
ธรรมเนียมว่า ผู้ที่ลาสิกขานั้นมาแสดงตนเป็นอุบาสก ผู้ถึง
พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต
และรับศีล ๕ เป็นนิจศีล คือศีลที่รับสมาทานรักษาเป็น
นิจศีล คือเป็นนิจเสมอไปเช่นเดียวกัน และก็ขอให้นำเอา
ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมในระหว่างการบวชครั้งนี้ ซึ่ง
สามารถจะไปปฏิบัติได้ ในด้านของศีลก็ตาม สมาธิก็ตาม
ปัญญาก็ตาม ต่อไปตามสมควร โดยไม่ทอดทิ้งพระธรรม
วินัย ก็ถือว่าไม่ทอดทิ้งพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย
คือพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นไว้เป็นพระ
ศาสดาแทนพระองค์ดังกล่าว

ทางวัดบวรนิเวศวิหารนั้น ได้มีธรรมเนียมสั่งกันมา
จากอุปัชฌายะอาจารย์โดยลำดับว่า พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสั่งฝากพระพุทธรชินสีห์ไว้ขอให้
พระอุปัชฌาย์อาจารย์ได้สอนสัทธีวาทิกอันเตวาลิก ผู้ลา
เพื่อลาสิกขาว่า เมื่อลาสิกขาไปแล้วให้ถือศีล ๕ จำเป็น คำ
ว่า ศีล ๕ จำเป็น นั้น ก็ทราบว่ามีพระบรมราชาธิบายว่า
โดยปกติให้ถือศีล ๕ เป็นนิจศีลดังที่กล่าว คือ ให้เว้นจาก
การฆ่า ให้เว้นจากการลักขโมยฉ้อโกง ให้เว้นจากความ
ประพฤติดินในทางกาม ให้เว้นจากพูดเท็จ ให้เว้นจาก
น้ำเมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาท และ
บัดนี้ก็อาจกล่าวเพิ่มเติมได้อีกว่า ตลอดจนถึงเว้นจากยา
เสพติดให้โทษต่างๆ แต่ว่าชีวิตของคฤหัสถ์ในบางคราว
อาจมีความจำเป็นต้องละเมิดศีล ๕ เช่นว่าท่านทั้งหลาย
ที่รับราชการเป็นทหาร ๓ เหล่าทัพ ในเวลาศึกสงคราม
หรือในการปฏิบัติหน้าที่ อาจจะต้องมีการใช้อาวุธอันเป็น
การทำลายชีวิตซึ่งกันและกัน ก็ถือว่าเป็นความจำเป็น แต่
ว่าเมื่อพ้นจากความจำเป็นดังกล่าวแล้ว ก็ให้สมათานศีล
๕ ขึ้นมาใหม่ คือข้อเว้นจากการฆ่า จะสมათานจากภิกษุ
ก็ได้ สามเณรก็ได้ จะสมათานด้วยใจตัวเองก็ได้ คือใจ
ตนเองตั้งใจคิดรับศีลด้วยตนเองขึ้นมาใหม่ เมื่อเป็นดังนี้
ศีลข้อ ๑ ที่ขาดไปก็กลับมาใหม่ เมื่อมีความจำเป็นขึ้นก็

อาจจะศีลขาด ก็ตั้งใจสมาทานขึ้นดังนี้

ข้อ ๒ เว้นจากลักทรัพย์ ในบางคราวถ้ามีความจำเป็น เช่นว่าอดอยากจริงๆ ก็ขโมยอาหารเขามาทานสักมื้อหนึ่ง ดังนี้ ศีลก็ขาด และเมื่อศีลขาดแล้วก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๒ ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาใหม่

ข้อ ๓ เว้นจากประพฤตินิโคตในกาม ในบางคราวอาจจะยับยั้งใจไว้ไม่ได้จริงๆ อาจจะละเมิดไป ศีลก็ขาด และก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๓ ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาใหม่

ข้อ ๔ เว้นจากพูดเท็จ ในบางคราวมีความจำเป็น ต้องพูดเท็จ เช่น หมอที่รักษาคนไข้ คนไข้แม้จะป่วยเป็นโรคร้ายแรงก็ไม่กล้าบอก เพราะเกรงคนไข้จะเสียกำลังใจจึงบอกปิดไปเสียว่าไม่เป็นอะไรมากมาย เป็นเล็กน้อย เป็นต้น หรือมีความจำเป็นอย่างอื่นที่จะต้องพูดเท็จเป็นต้น ก็พูดเท็จไป ศีลก็ขาด และเมื่อศีลขาดก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อนี้ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาอีก

ในข้อ ๕ เว้นจากน้ำเมาหรือสุราเมรัย ในบางคราวไปเข้าสมาคมที่เขาดื่มเหล้ากัน ก็อาจจะเสียความอ่อนหวานของเพื่อนสหายไม่ได้ ก็อาจจะจิบเหล้าเข้าไปบ้าง เมื่อเป็นดังนี้ท่านก็สอนว่า ถ้าเมาก็ให้รีบกลับมาอนเสียอย่าไปแสดงอาการของคนเมาเช่นวิวาทเป็นต้น แล้วกลับตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๕ ขึ้นมาใหม่ ดังนี้ศีลก็กลับมา

การปฏิบัติดังนี้เรียกว่าเป็นศีล ๕ จำเป็น คือเมื่อมีเหตุจำเป็นขึ้นมาต้องละเมิด เมื่อละเมิดแล้วก็กลับสมาทานขึ้นมาใหม่

เมื่อพิจารณาอีกทางหนึ่งก็อาจจะอธิบายได้ว่า คำว่า ศีล ๕ จำเป็น นั้นหมายความว่าให้ถือว่าศีล ๕ จำเป็นนั้น เป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต ที่ควรจะรักษาไว้เป็นนิจ แต่เมื่อมีคราวจำเป็นอย่างอื่นบังเกิดขึ้น อาจจะละเมิด ก็สมาทานขึ้นมาใหม่ ดังนี้ก็ได้

หากปฏิบัติดังนี้แล้ว ก็จะทำให้เชื่อว่าทุกคนได้มีศีล ๕ อยู่กับตนโดยมาก เวลาส่วนมากของชีวิตเป็นเวลาที่มี ศีล ๕ อยู่ จะเป็นคนที่ไม่ว่างศีล จะมีศีล ๕ ประจำตน ประจำชีวิตอยู่ เมื่อเป็นดังนี้ ก็จะได้านิสงส์ของศีลในปัจจุบันนั่นเอง คือว่าจะเป็นผู้ที่ไปดีในปัจจุบัน ไปดีมาดี จะไปไหนมาไหนก็จะเป็นผู้ที่ไม่ไปไม่มาเพื่อเบียดเบียนใคร ให้ลำบากให้เป็นทุกข์เดือดร้อน จะทำตนเองให้เป็นผู้พ้นภัยพ้นเวร

เพราะเหตุที่ตนเองได้ก่อกุญยก่อเวรขึ้น เพราะการละเมิดศีล ๕ นั้น เช่น การฆ่า การลัก เป็นต้น เป็นความประพฤติก่อกุญยก่อเวรทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อไปก่อกุญยก่อเวรหรือมาก่อกุญยก่อเวร จึงเป็นผู้ที่ไม่มีความสวัสดิการมาการไปก็เป็นทุกข์คือไปชั่วมาชั่ว ไม่เป็นสุขคือไปดี

มาดี

นอกจากนี้ ยังทำให้บังเกิดความถึงพร้อมด้วยโภคะ คือทรัพย์สมบัติสำหรับอุปโภคบริโภค เพราะว่าจะไม่ทำลายโภคทรัพย์ ทรัพย์สำหรับอุปโภคบริโภคของใครๆ เมื่อเป็นดังนี้ ทรัพย์สมบัติของตนก็จะได้มาด้วยความสวัสดิ คือมาด้วยดี เป็นทรัพย์ไม่ร้อน แต่ว่าทรัพย์สมบัติที่ได้มา ด้วยการลักขโมย การฉ้อโกงนั้น เป็นทรัพย์ร้อน ตนเอง ก็มีความร้อนใจเมื่อระลึกถึง กลัวเขาจะรู้กลัวเขาจะจับได้ ถึงแม้ว่ายังไม่มีใครจับหรือยังไม่มีใครรู้ แต่ตนเองก็ต้อง รู้ความประพฤติดังตนเองอยู่กับตนเองอยู่ตลอดเวลา ตนเองทำอะไรก็รู้ทั้งนั้น ตนเองทำดีก็รู้ว่าเราทำดี ตนเองทำชั่วก็รู้ว่าเราทำชั่ว เมื่อรู้ว่าเราทำชั่วแล้วก็ทำให้มีความ ร้อนใจอยู่เสมอ ทรัพย์ที่ได้มาก็เป็นทรัพย์ร้อนทรัพย์ไม่ เย็นไม่บริสุทธิ์ และบริโภคใช้สอยทรัพย์นั้น ผู้บริโภคเองก็ ไม่บริสุทธิ์ไม่ผุดผ่อง แต่ว่าถ้าเป็นผู้ที่มีศีลแล้ว ทรัพย์ที่ได้ มาก็เป็นทรัพย์ที่เย็น ก่อให้เกิดความสุขความสบายจริงๆ ตนเองก็คิดเตียนตนเองไม่ได้เพราะทรัพย์นั้น ผู้อื่นก็คิดเตียน ไม่ได้

และนอกจากนี้ยังทำให้ได้ความดับทุกข์ร้อนใจต่างๆ เพราะเป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์แม้ศีล ๕ จะไม่ต้องเป็นทุกข์ เตือดร้อนเพราะเหตุของการละเมิดศีล ๕

อานิสงส์ของศีลแม้ตามที่กล่าวมานี้เป็นอานิสงส์
ปัจจุบันที่ทุกคนมองเห็น และนอกจากนั้นยังมีแสดง
อานิสงส์ของศีลที่ก่อให้เกิดสุคติคือไปดีแม้ในอนาคต ให้ถึง
พร้อมด้วยโภคสมบัติแม้ในอนาคต และดับทุกข์ร้อนใจแม้
ในอนาคต ตลอดจนถึงโลกหน้าภพหน้า เพราะฉะนั้น
อย่างน้อยก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้สำนึกถึงศีลและอานิสงส์
ของศีลแม้ตามที่กล่าวมานี้ และตั้งใจรับไปปฏิบัติเมื่อลา
สิกขาไปแล้ว

อนึ่ง นอกจากศีล ๕ ดังกล่าวแล้ว ยังสมควรที่จะ
ปฏิบัติในกัลยาณธรรม ๕ ประการ คือ ธรรมะทั้งดงาม ๕
ประการ อันคู่กับศีล ๕ กล่าวโดยย่อ

ข้อ ๑ ให้มีเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข
แผ่ไปในผู้อื่นตลอดจนถึงในตนเอง ก็ขอให้ผู้อื่นอยู่เป็นสุข
ไม่มีเวรไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่มีทุกข์กายทุกข์
ใจ มีสุข รักษาตนให้สวัสดิ์ ดังที่เราสวดกันอยู่นี้ เมตตานี้
พร้อมทั้งกรุณาคือความคิดช่วยให้เขาพ้นจากความทุกข์
เดือดร้อนต่างๆ เป็นคู่กับศีลข้อ ๑ คือเว้นจากการฆ่า คือ
เมื่อเว้นจากการฆ่าอันเป็นศีลแล้ว ให้มาปฏิบัติให้มีเมตตา
ให้มีกรุณาในสัตว์ทั้งหลายด้วย คือทั้งตนเองทั้งผู้อื่น และ
ทั้งผู้อื่นทั้งตนเอง

ข้อ ๒ ให้ปฏิบัติอยู่ในข้อสัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีวิตชอบ อาชีพชอบ ดังที่ท่านทั้งหลายได้รับราชการอยู่นี้ ก็เป็นสัมมาอาชีวะเลี้ยงชีวิตชอบอย่างหนึ่ง แม้ผู้มีอาชีพอย่างอื่น เช่น เป็นชาวนาก็ตาม เป็นชาวสวนก็ตาม เป็นพ่อค้าก็ตาม อันเป็นอาชีพที่ชอบ ก็ถือว่าเป็นสัมมาอาชีวะทั้งนั้น สัมมาอาชีวะนี้เป็นสิ่งจำเป็น คือทุกคนจำเป็นต้องมีอาชีพ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนเอาไว้ และยังสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ในการประกอบอาชีพการงาน ให้รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ตลอดจนถึงให้คบเพื่อนที่ดีงาม เพื่อเป็นประโยชน์ปัจจุบัน ดังนี้ เป็นต้น ก็หากว่าไม่ประกอบอาชีพแล้ว จะได้ทรัพย์ที่ไหนมาใช้จ่ายเลี้ยงตนเองและครอบครัว เมื่อไม่มีก็จำเป็นต้องขวนขวายหาในทางที่ไม่ชอบ จึงจำเป็นต้องมีอาชีพ และควรจะเป็นสัมมาอาชีวะคือเลี้ยงชีวิตชอบ คือเป็นสัมมาอาชีวะสัมมาชีพดังกล่าว

ข้อ ๓ ให้มีความสันโดษ คือความพอใจอยู่ด้วยครอบครัวของตน คือการประพฤติดชอบในกามทั้งหลาย คู่กับศีลข้อที่ ๓ เว้นจากประพฤติดผิดในกามทั้งหลาย

ข้อ ๔ พุทธวาจาที่เป็นสัจจวาจา คือวาจาที่เป็นความจริง พระพุทธเจ้าตรัสสอนเอาไว้ว่า ทรงตรัสพระวาจาที่

เป็นจริงที่เป็นประโยชน์และที่ถูกต้องด้วยกาลเวลา แล้วก็
ตรัสสอนให้เวไนยนิกรหมู่ชนที่ฟังแนะนำได้ทั้งหลายให้
ปฏิบัติดังนี้ด้วย คือ ไม่จริงนั้นไม่พูด แม้จะจริงแต่ไม่เป็น
ประโยชน์ก็ไม่พูด และต้องให้ถูกต้องด้วยกาลเวลาแล้วจึง
พูด จริงที่เป็นความจริงและเป็นประโยชน์แต่ว่าไม่ถูก
ต้องด้วยกาลเวลาก็ไม่ควรพูดเช่นเดียวกัน อย่างเช่น
การที่มาแสดงอบรมนี้ ไม่ใช่จะไปพูดได้ทุกๆ แห่ง ไป
ที่ไหนก็ตั้งหน้าอบรมเขาเรื่อยไปอย่างนี้ก็ได้ จะต้องพูด
ในที่ที่ควรจะพูด เช่นว่าพูดในที่นี้ ไม่ควรจะพูดแม้จะเป็น
ความจริงที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ สัจจวาจาที่เป็นประโยชน์
และถูกต้องด้วยกาลเวลา นี่เป็นธรรมะที่คู่กับศีลข้อที่ ๔

ข้อที่ ๕ ให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือเป็น
ผู้ที่มีสติระลึกได้ ตรวจตราพิจารณาให้รอบคอบ ไม่มัวเมา
เล่นเล่อเพลอเพลินไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นอันยั่วใจให้
ยินดีให้ยินร้ายให้หลงมกมายทั้งหลาย โดยมีสติรักษาใจไว้
ด้วยดี เป็นความไม่ประมาทไม่มัวเมาเล่นเล่อเพลอเพลิน
อาศัยมีสติเป็นที่ตั้ง ความที่ไม่ประมาทโดยมีสติเป็นหลัก
ดังนี้ พร้อมทั้งปัญญาคือความรู้จักผิดชอบชั่วดี เป็น
ธรรมะที่คู่กับศีลข้อที่ ๕

๕ ประการนี้ คือ เมตตาและกรุณา ข้อ ๑ สัมมา
อาชีวะ ข้อ ๑ ความสันโดษในครอบครัวของตน ๑ อัน

ทำให้ประพฤติชอบในกามทั้งหลาย สัจจวาจาที่เป็น
ประโยชน์และถูกต้องด้วยกาลเวลาข้อ ๑ กับความไม่
ประมาทอันประกอบด้วยสติปัญญาข้อ ๑ นี่เป็นกัลยาณ-
ธรรม ธรรมะทั้งดงาม ๕ ประการ คู่กับศีล ๕ ข้อ เพราะ
ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายเมื่อลาสิกขาไปแล้วให้ตั้งใจ
ตั้งตนอยู่ในศีล ๕ และให้ประกอบด้วยกัลยาณธรรมอีก ๕
ประการ เป็นปัญจศีล ปัญจกัลยาณธรรม ปัญจธรรม ก็ชื่อ
ว่าสมกับเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา

แต่ในเบื้องต้นที่ไม่ควรลืมก็คือว่า จะต้องเป็นผู้ที่มี
ศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า
ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ถือพระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ เป็นสรณะคือที่พึ่งอยู่ประจำจิตใจตลอดไป กับให้
ตั้งอยู่ในศีล ๕ แม้เป็นศีลจำเป็น พร้อมทั้งกัลยาณธรรม
อีก ๕ ประการดังนี้ ก็ได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติตนสมกับเป็นผู้
นับถือพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาแล้ว
ฉะนั้น ผู้ที่ได้บวชเรียนมาแล้วลาสิกขาออกไป โบราณมา
จึงเรียกกันว่า “ทิด” คือคำว่า “ทิด” นี้ พิจารณาดูแล้วมา
จากคำว่า “บัณฑิต” ที่แปลว่าผู้ดำเนินประโยชน์กิจคือ
กิจที่เป็นประโยชน์ดังกล่าวด้วยปัญญา ที่หมายความว่า
เป็นคนดีมีศีลมีธรรมประพฤติตนดี เรียกว่า “บัณฑิต”
และบัดนี้คำว่า “บัณฑิต” นี้มาใช้เป็นปริญาญาสำหรับผู้

สำเร็จจากมหาวิทยาลัยทั้งหลาย แต่ว่าคนไทยเรานั้นให้
ปริญญาคือความเป็นทิด หรือเป็นบัณฑิตนี้ แก่ผู้ที่เข้ามา
บวชในพระพุทธศาสนา เป็นทำนองว่าได้ยกย่องวัดทั้ง
หลายหรือพุทธศาสนาเท่ากับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง
อันเป็นที่อบรม และเมื่อสึกออกไปก็แปลว่าสำเร็จออกไป
ก็เป็นทิด เป็นบัณฑิต เพราะฉะนั้น ก็ต้องปฏิบัติตนให้สม
กับที่เขาตั้งให้เป็นทิด เป็นบัณฑิตที่ประชาชนชาวไทยเรา
ได้ประสิทธิ์ประสาทปริญญานี้ให้แก่ทุกๆ ท่านที่สึกไปแล้ว
ขอให้ตั้งตนในทางที่เหมาะสมแม้ดังที่กล่าวมา และนอก
จากนี้ก็ขอให้ได้ตั้งใจปฏิบัติในหลักของสมาธิ ในหลักของ
ปัญญา ตามที่ได้ศึกษามาแล้วต่อไปตามสมควรที่จะทำได้

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจ
บุญกุศลอธิบาลรักษาทุกๆ ท่าน ให้แคล้วคลาดปราศจาก
ทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุบัติวันตราย ให้เจริญอายุ วรรณ
สุข พล สำเร็จความปรารถนาที่ชอบ ประสบความสำเร็จ
ในราชการหน้าที่การงาน มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น
ไปทุกท่านเทอญ.

บวชดี^๑

ท่านสหธรรมิกผู้บวชประพาศิพระธรรมวินัยทั้งหลาย

บัดนี้เราทั้งหลายได้เข้ามาบวชประพาศิพระธรรมวินัยร่วมกัน เพราะเห็นว่าการบวชเป็นของดี แต่ความเห็นนี้ยังอาจเป็นความเห็นรวมๆ ว่าดีเท่านั้น ยังไม่ได้จำแนกแจกลงว่าดีอย่างไร เพราะอะไร จึงควรที่จะปรารภพูดกันให้เป็นที่เข้าใจแจ้งชัด เพื่อว่าจะได้ทำการบวชของเราให้เป็นการบวชดีโดยส่วนเดียว เพราะถ้าเราไม่เข้าใจว่าการบวชจะดีได้ด้วยวิธีใดแล้ว ก็จะทำให้การบวชของเราที่ดียู่ให้กลายเป็นเสียไปได้ เพราะธรรมดาว่าสิ่งที่ดีทั้งหลายโดยมากย่อมเป็นของดีสำหรับผู้รู้จักทำให้ดี ถ้าไม่รู้จักทำให้ดีแล้วก็อาจกลายเป็นโทษไปได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่าที่ตึ้นนั่นเลย ได้ในคำว่า มีคุณอนันต์ มีโทษมหันต์ ยกตัวอย่างเช่น ไฟเป็นของดีมีประโยชน์ก็แต่เฉพาะผู้รู้จักใช้ไฟ

๑. ทรงแสดงในการอบรมนวกภิกษุวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ ๓ สิงหาคม ๒๔๙๖ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโศภนคณาภรณ์

ให้เป็นประโยชน์ ถ้าไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็ให้โทษ
อย่างมากมาย หรือยกตัวอย่างที่เป็นบุคคล เช่น มารดา
บิดาเป็นผู้ที่มีคุณมาก ถ้าบุตรธิดาปฏิบัติชอบในท่านก็ย่อม
จะได้คุณ ถ้าปฏิบัติผิดในท่านก็ย่อมจะได้โทษ พระสัมมา
สัมพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาธิคุณแก่สัตว์โลกเป็นอนันต์
ประการ ถ้าบุคคลปฏิบัติดีในพระองค์ก็ย่อมจะได้คุณ ถ้า
ปฏิบัติไม่ดีก็ย่อมจะได้โทษตามควรแก่การปฏิบัติ การ
บวชก็เป็นเหมือนอย่างนั้น เหตุฉะนั้น จึงมีพระพุทธรูป
ตรัสเตือนไว้ แปลถือตามความว่า หมายความว่าบุคคลจับไม่ดี
ย่อมขาดมือเอาฉันทใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี
แล้วย่อมคร่าไปนรกฉันทนั้น ประการเหตุนี้ จึงได้กำหนดพูด
เรื่องนี้ เพื่อให้เป็นทางไตร่ตรองเกี่ยวแก่การบวชของเรา
ทั้งหลาย

คำว่าบวชดีในชื่อเรื่องที่กำหนดจะพูดนี้ อาจกำหนด
ความหมายได้ ๒ อย่าง คือ ในความหมายเทียบเคียงกับ
การไม่บวช ดังจะกล่าวว่าบวชดีกว่าไม่บวช ๑ ในความ
หมายที่คู่กับการบวชไม่ดี คือบวชดี อันตรงกันข้ามกับบวช
ไม่ดี ๑

ในความหมายแรก ถ้าจะกล่าวเหมือนอย่างเป็นข้อ
เสนอว่าบวชดีกว่าไม่บวช ก็ย่อมจะต้องมีข้อค้านว่าไม่บวช
ดีกว่าบวช ตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่มีการเทียบเคียง

กัน เพราะของ ๒ สิ่งเมื่อนำมาเทียบเคียงกันเข้าว่าอันไหนจะดีกว่าอันไหน ก็ย่อมจะต้องมีความเห็นแยกออกเป็น ๒ ฝ่ายตามเหตุแวดล้อมทั้งหลาย แม้ในเรื่องการบวชก็เช่นเดียวกัน จะบวชดีกว่าไม่บวช หรือไม่บวชดีกว่าบวช ก็ต้องเป็นไปตามเหตุแวดล้อมทั้งหลาย เช่น ประโยชน์ที่ต้องการ พิธีบวช ความประพฤติดี๋ ตลอดถึงฐานะโอกาส เป็นต้น ผู้ที่เห็นประโยชน์ในการบวชกว่าบวชดี ส่วนผู้ที่ไม่เห็นประโยชน์ในการบวชกว่าไม่บวชดี

อนึ่ง แม้เห็นประโยชน์ในการบวช ถ้ามีวิธีบวชดี เช่น บวชในลัทธิศาสนาที่ดี บวชถูกวิธีตามบทบัญญัติของลัทธิศาสนานั้น ก็เป็นบวชดี ถ้าตรงกันข้ามก็เป็นบวชไม่ดี

อนึ่ง แม้มีวิธีบวชดี เมื่อประพฤติดี๋ในข้อที่ควรประพฤติของผู้บวชก็เป็นบวชดี ถ้าประพฤติไม่ได้ก็เป็นบวชไม่ดี

อนึ่ง ถึงจะประพฤติดี๋ ถ้าฐานะโอกาสอำนวย การบวชก็เป็นไปสะดวกดี ถ้าฐานะโอกาสไม่อำนวย การบวชก็จะเป็นไปขัดข้อง

เพราะฉะนั้น จะว่าอันไหนดีกว่าอันไหนนั้น จึงต้องคำนึงเหตุเช่นที่กล่าวมานี้ และก็ยังยุติลงไม่ได้ว่าบวชดีแน่ แต่ก็มีทางที่จะยุติลงได้ กล่าวคือ จำต้องค้นหาประโยชน์ในการบวชอันมีอยู่โดยแท้จริงตามธรรม ซึ่งจะหาไม่ได้

จากการไม่บวช เพราะเหตุขัดแย้งกันอยู่ดังกล่าวข้างต้น
นั้นเป็นไปตามบุคคล เมื่อยกเอาบุคคลเป็นที่ตั้ง ก็ย่อมจะ
ยุติเป็นหนึ่งลงได้โดยยาก ต้องยกกรรมคือความถูกต้อง
ตามเป็นจริงเป็นที่ตั้งจึงจะยุติลงได้โดยธรรม

ประโยชน์ในการบวชนั้น ลงสันนิษฐานได้ว่าต้องมี
อยู่ เพราะเหตุผลหลายประการ ดังจะเลือกหยิบยกมา
กล่าว ข้อที่จะพึงเห็นได้อย่างผิวเผินก็คือ การไม่บวชเป็น
พื้นของคนทั่วไปอยู่แล้ว ส่วนการบวชเป็นความประพัตติ
ที่สูงพิเศษกว่าพื้นเดิมขึ้นมา และคนเป็นอันมากก็ได้นิยม
การบวชมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงบัดนี้ ในคติทางพระ
พุทธศาสนาก็ได้มีแสดงว่าการบวชเป็นข้อที่บัณฑิตหรือ
สัตบุรุษบัญญัติไว้และสรรเสริญไว้ในที่ทั้งหลายเป็นอันมาก
เช่นว่า สารุ โข ปพพชชา นาม แปลสั้นๆ ว่า บวชดีแล

คราวนี้มาค้นเหตุให้ลึกซึ้งเข้าไปอีกกว่า การบวชดี
อย่างไรคนเป็นอันมากจึงนิยม จนถึงเป็นข้อบัญญัติของ
บัณฑิต ความดีในการบวชนั้น กล่าวโดยประการที่จะพึง
เห็นได้ง่ายๆ ก็คือ เป็นโอกาสคือช่องให้ได้บำเพ็ญบุญกุศล
อย่างสูงเพื่อบรรลุถึงความบริสุทธิ์ ความสุข ความสงบ
อย่างประณีต เมื่อยังไม่ได้บวช ไม่มีโอกาสคือช่องที่จะ
ประพัตติบุญกุศลเช่นนั้นได้ เพราะยังพัวพันอยู่ด้วยการ
บ้านเรือน บุตรภริยา การงานต่างๆ จะประพัตติได้แต่บุญ

กุศลอย่างของผู้ครองเรือน ผู้ที่ประสงค์บุญกุศลที่สูงขึ้นไป จึงได้ออกจากบ้านเรือน ทำตนเป็นอนาคาริกะ แปลว่าผู้ไม่มีเรือน ประพฤติตนเป็นผู้มักน้อย สันโดษ กินอยู่ นุ่งห่ม ง่าย ๆ กล่าวสั้นว่าบวชนั่นเอง แล้วก็บำเพ็ญพรตของผู้บวชไปตามลัทธิวิธี ผู้บวชแต่เดิมจึงอยู่ป่าเป็นพื้น มาอยู่ในละแวกบ้านต่อเมื่อได้กลายเป็นลัทธิศาสนา ต้องสั่งสอนเขา มีชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใสจนถึงต้องเป็นบุญเขตของเขา แต่หลักของการบวช คือความออกจากเรือนมาเป็นผู้ไม่มีเรือน หมายความว่าไม่ครองเรือนอย่างคฤหัสถ์นั้น ก็คงเป็นไปตามเดิม และหลักนี้เป็นหลักของการบวชทั่วไป ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาจนถึงบัดนี้ เราทั้งหลายก็ได้สดกันอยู่ว่า สหุสา อคารสุมา อนคาริยัม ปพพชิตา มีศรัทธา บวชออกจากเรือน เป็นผู้ไม่มีเรือน ดังนี้

การบวชย่อมเป็นโอกาสให้ได้บำเพ็ญกุศลอย่างสูง โอกาสเช่นนี้ย่อมหาไม่ได้ในท่ามกลางเรือนดังที่กล่าวมานี้ แต่จะได้บุญกุศลเพียงไรนั้น ย่อมแล้วแต่ทางที่ปฏิบัติและความสามารถในการปฏิบัติ เมื่อได้ทางที่ถูกและสามารถปฏิบัติไปในทางนั้นได้จนถึงที่สุด ก็ย่อมจะประสบผลที่สุดของการบวชได้อย่างแน่นอน ดังเช่นสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย และพระพุทธสาวกทั้งหลาย

กล่าวเฉพาะการบวชในพระธรรมวินัยนี้ ซึ่งเป็นการ
บวชตามพระบรมศาสดา ถือว่าเป็นการเข้ามาสู่พุทธจักร
แห่งความบริสุทธิ์และความสงบ เพราะพระธรรมวินัยนี้
เป็นเครื่องห้ามป้องกันบาปอกุศลทั้งปวง เป็นไปเพื่อบุญ
กุศลทั้งปวง ตั้งแต่เบื้องต้นเบื้องต่ำจนถึงขั้นสูงที่สุด จึง
เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์โดยส่วนเดียว ดังที่เราสวดกัน
ว่า ธมโม จ เทลลิตो กิธรรมที่พระตถาคตทรงแสดงแล้ว
นิยานิโก เป็นไปเพื่อออกจากทุกข์ อุปสมิโก เป็นไปเพื่อ
ความสงบระงับ ปรินิพพานิโก เป็นไปเพื่อดับกิเลสและ
กองทุกข์ สมโพธคามิ ยังผู้ปฏิบัติให้ถึงความตรัสรู้ดีชอบ
เพราะฉะนั้น ผู้เข้ามาสู่พุทธจักรนี้ เมื่อปฏิบัติตามด้วยดี
แล้วย่อมไม่มีตกต่ำ มีแต่เจริญขึ้นด้วยคุณทั้งหลายมีศีล
เป็นต้น โดยส่วนเดียว ดังที่เราสวดกันว่า ธมโม กุโลก-
ปตนา ตทธาริธาริ พระธรรมมีปรกดิทรงไว้ซึ่งผู้ทรงธรรม
นั้นไม่ให้เกิดไปสู่โลกที่ชั่ว เพราะพุทธจักรคือพระธรรมวินัย
นี้ เป็นแหล่งที่มีความบริสุทธิ์เป็นอย่างยิ่ง มีความสงบ
อย่างไพศาล ท่านจึงแสดงว่ามีความอัศจรรย์เทียบกับ
ความอัศจรรย์ของมหาสมุทร ๘ ประการ คือ๒ :-

๒. วิ.ขุท. ๒/๒๘๕, ขุท. อิติวุตตก ๒๕/๑๕๒.

๑. พระธรรมวินัยนี้มีสิกขาปฏิบัติลุ่มลึกไปโดยลำดับ ไม่ข้ามลัดถึงรู้แจ้งแทงตลอดพระอรหันต์แต่ต้นทีเดียว เทียบมหาสมุทรรीलุ่มลึกไปโดยลำดับ ไม่ลึกดิ่งลงแต่ต้นทีเดียว

๒. พระพุทธสาวกย่อมไม่ล่งสิกขาบทบัญญัติ แม้เพราะชีวิต เทียบมหาสมุทรรีมีปรกติภาพตั้งอยู่ไม่ล่งฝั่ง

๓. สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลทศิลผู้มีใช้สมณะแต่ยังปฎิญาณว่าเป็นสมณะ ย่อมประชุมกันยกผู้้นออกเสียจากหมู่โดยเร็ว ผู้้นนั้นแม่งในท่ามกลางสงฆ์ก็เชื่อว่าเป็นผู้ไกลจากสงฆ์ แลสงฆ์ก็ไกลจากผู้้น เทียบกับมหาสมุทรรีไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมซัดขึ้นสู่ฝั่งโดยเร็ว

๔. วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ละชื่อโคตรเดิม ถึงความนับว่าพระสมณะศากยปุตติยะเหมือนกันหมด เทียบแม่น้ำใหญ่ทั้งหลายถึงมหาสมุทรแล้วก็ละชื่อโคตรเดิม ถึงความนับว่ามหาสมุทรรีเหมือนกันหมด

๕. ความพร่องหรือความเต็มด้วยนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะแม้ถ้าภิกษุเป็นอันมากปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ เทียบความพร่องหรือความเต็มแห่งมหาสมุทรไม่ปรากฏ เพราะสายน้ำทั้งหลายในโลก ไหลมารวมยังมหาสมุทร ข้ำธารน้ำก็ยังตกจากอากาศมา

รวมอยู่อีกด้วย

๖. ในพระธรรมวินัยนี้มีรสอันเดียว คือมีวิมุตติเป็นรส เทียบมหาสมุทรมีรสอันเดียว คือมีรสเค็ม

๗. พระธรรมวินัยนี้มีรตนะมาก มีรตนะเป็นอเนก คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมรรค ๘ เทียบมหาสมุทรที่มีรตนะมาก มีรตนะเป็นอเนก มีมุกดา มณี ไพฑูรย์ เป็นต้น

๘. พระธรรมวินัยนี้เป็นอาวาสที่อยู่ของมหาภูตคือผู้ประเสริฐทั้งหลาย คือพระโสดาบัน พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล พระอนาคามี พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ พระผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอรหันต์ เทียบมหาสมุทรเป็นที่อยู่ของมหาภูตคือสัตว์ใหญ่ทั้งหลาย มีปลาตมิ ปลาตมิงคละ เป็นต้น

ในพุทธจักรคือพระธรรมวินัยนี้มีของดีอยู่เป็นอันมาก เป็นอัสจรรยที่ไม่มีหรือหาไม่ได้ในที่อื่น เทียบกับมหาสมุทรดังกล่าวมา เพราะฉะนั้น การเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้จึงเป็นการดี เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ถือเอาความดีได้ทุกๆ อย่าง เทียบเหมือนอย่างการเข้าไปสู่บ่อแห่งรัตน ก็เป็นโอกาสที่จะถือเอารัตนทั้งหลายได้ตามต้องการ แต่ก็พึงทราบไว้ว่า เฉพาะการเข้ามาบวชก็เป็นเพียงโอกาส

เท่านั้น ถ้าผู้บวชไม่ใช้โอกาสนี้เพื่อประพฤติปฏิบัติให้ดีตามพระธรรมวินัย ก็จะไม่ได้รับความดีที่มีอยู่ในพระธรรมวินัย ถ้ายังประพฤติชั่วเสียหายผิดพระธรรมวินัย ก็กลายเป็นได้รับโทษ ทำการบวชที่เป็นการดีให้กลายเป็นไม่ดี เข้าในคำว่า บวชไม่ดี ที่ตรงกันข้ามกับบวชดี การบวชจะดีกว่าไม่บวชก็เฉพาะการบวชดีอันตรงกันข้ามกับบวชไม่ดี เท่านั้น ถ้าบวชไม่ดีแล้วสู้ไม่บวชไม่ได้ แต่ก็มีผู้บวชที่ดีและผู้บวชที่ไม่ดีคู่กันอยู่ ท่านจึงระบุชื่อผู้บวชในทางต่างๆ ไว้เป็นอันมาก เช่น :-

๑. บวชชนิดต่างๆ ที่คนไทยชอบพูดกัน คือ บวชเล่น บวชลอง บวชครองประเพณี บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชเล่นคือบวชเพื่อหาของเล่น บวชลองคือบวชเพื่อทดลอง บวชครองประเพณีคือบวชเพื่อรักษาประเพณี บวชหนีสงสาร คือบวชเพื่อปฏิบัติออกจากทุกข์ บวชผลาญข้าวสุกคือบวชอาศัยพระศาสนา กิน ไม่เล่าเรียนศึกษาปฏิบัติ บวชสนุกตามเพื่อนคือเห็นเพื่อนบวชก็สนุกก็บวชตามไป บวชเหล่านี้ความซัดอยู่แล้วว่า ชนิดไหนเป็นบวชดี ชนิดไหนเป็นบวชไม่ดี แต่แม้จะตั้งเจตนาอย่างไรในตอนแรก เมื่อบวชถูก บวชปฏิบัติดี ก็นับว่าบวชดีได้

๒. บวชนิตต่าง ๆ ที่ท่านผูกเป็นศัพท์เรียก ยกมา
กล่าวพร้อมทั้งอธิบาย^๓ คือ :-

(๑) อุปชีวิกา เข้าบวชในศาสนาพออาศัยหา
เลี้ยงชีวิตเป็นสุขๆ เท่านั้น

(๒) อุปกัฬิกา เข้าบวชในศาสนาอาศัยหาของ
เล่นพอเป็นสุขๆ เท่านั้น

(๓) อุปทุลิกา เข้าบวชในศาสนาเป็นผู้ประทุษ-
ร้ายต่อตระกูล คือประจบชาวบ้านด้วยช่วยธุระทำการงาน
ของเขาบ้าง ให้สิ่งของแก่เขาบ้าง ชื่อว่าเป็นผู้บวชประทุษ-
ร้ายศาสนา หาเลี้ยงชีวิตไม่ชอบธรรม ทำให้ศาสนาเสื่อม
เสียไป

(๔) อุปมุฬิกา เข้าบวชในศาสนา เป็นคนหลง
งมงาย ผิดหรือชอบก็ไม่รู้ หลับตาทำไป พระพุทธ พระ
ธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของตัวก็หารู้จักไม่

(๕) อุปนิสสรณิกา เข้าบวชในศาสนาเพื่อจะ
ออกจากทุกข์ ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

๓. บวชนิตไม่ดี คือบวชไปๆ กลายเป็นเถน (แปล
ว่าโจรหรือขโมย ไม่ใช่เถรที่แปลว่ามั่นคง) บวชเป็นเถนนี้
มีคำเรียกกันเป็นอันมาก เช่น ที่ท่านเรียกว่า ไหลเถนงม

๓. ฉบับของสำนักวัดโสมนัสวิหาร.

เถน ระย้าเถน^๔ ไหลเถน ได้แก่ววขแล้วประพฤติเหลวไหล
งมเถน ได้แก่ววขแล้วประพฤติงมวายไม่สำเหนียกให้รู้ผิด
ถูก ระย้าเถน ได้แก่ววขแล้วประพฤติย้ายี้สิกขาบทบัญญัติ
ตั้งแต่เล็กจนถึงใหญ่

๔. ในบาลีเรียกผู้ววขไม่ดีว่า มหาโจร มี ๕ จำพวก
คือ^๕ :-

(๑) ปาปภิกษุผู้คิดปรารถนาปัจจัยลาภ พวกกัน
เที่ยวไปแสวงหาในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย มีผู้สักการะ
เคารพนับถือบูชา จึงได้ปัจจัยลาภนั้นๆ ที่เขาถวายเป็น
เหมือนมหาโจรผู้ปรารถนาทรัพย์ คุมพวกกันเที่ยวปล้นใน
คามนิคมราชธานีนั้นๆ

(๒) ปาปภิกษุผู้เรียนพระธรรมวินัยที่พระตถา-
คตประกาศแล้วก็นำไปแสดงแสวงหาปัจจัยลาภ ตูพระ
ธรรมของพระพุทธเจ้าว่าเป็นของตนรู้เอง

(๓) ปาปภิกษุผู้ตามก่อกำจัด คือโจทก์ผู้ประพฤติ
ปฏิบัติดี ด้วยโทษที่ไม่มีมูล

๔. พระบรมราชาไชยบาล อธิกมาส อธิกวาร และปักขคณนาวิธี ของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธรรมจักษุ เล่ม ๒๑
ตอน ๑ หน้า ๒๖.

๕. วิ. ๑/๑๖๙.

(๔) ปาปภิกษุผู้ถือเอาของของสงฆ์ที่ดีมีค่าแจกกัน ไม่ได้ไปสงเคราะห์คฤหัสถ์

(๕) ปาปภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก พุดอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน

จำพวกที่ ๕ นี้ ตรัสว่าเป็นยอดมหาโจร เพราะบริโภคน้ำของชาวแวนแคว้นด้วยความเป็นขโมย

๕. มหาโจรอีก ๕ จำพวก คือ ๖ :-

(๑) วิสมนิสสิต ปาปภิกษุผู้ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ไม่สมควร อันเทียบด้วยที่ขรุขระเหมือนมหาโจรผู้อาศัยถิ่นขรุขระประกอบโจรกรรม

(๒) คหณนิสสิต ปาปภิกษุผู้เป็นมิชฌาทิฐิ ประกอบด้วยความเห็นผิด อันถือเอาที่สุดว่าโลกเที่ยงโลกไม่เที่ยงเป็นต้น ซึ่งขัดกับมติทางพระพุทธศาสนา เทียบกับดงรกชัฏ เปรียบเหมือนมหาโจรผู้อาศัยถิ่นดงรกชัฏประกอบโจรกรรม

(๓) พลวนนิสสิต ปาปภิกษุผู้อาศัยบุคคลผู้มีกำลังอำนาจให้ช่วยป้องกันด้านทานไม่ให้ถูกว่ากล่าว เปรียบเหมือนมหาโจรผู้อาศัยผู้มีกำลังอำนาจประกอบโจรกรรม

(๔) โภคจาตี ปาปภิกษุผู้ให้สิ่งของแก่บุคคลใด

บุคคลหนึ่งให้ช่วยออกหน้ากลบเกลื่อนปิดบังความชั่วเปรียบเหมือนมหาโจรผู้ให้ทรัพย์เป็นสินบนแก่ผู้มีอำนาจประกอบโจรกรรม

(๕) เอกจาริ ปาปภิกษุผู้ซ่อนทำชั่วเฉพาะผู้เดียวเปรียบเหมือนมหาโจรผู้เที่ยวไปทำโจรกรรมแต่ผู้เดียวเพราะกลัวข่าวจะแพร่หลายออกไปภายนอก

ปาปภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเหล่านี้ตรัสว่าย่อมบริหารตนให้ถูกทำลายมีโทษอันวิญญูชนติเตียนย่อมประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

บวชนิตต่าง ๆ ตามที่ยกมากล่าวนี้ ย่นย่อลงเป็น ๒ คือ บวชไม่ดีเพราะบวชแล้วประพตติไม่ดี ๑ บวชดีเพราะบวชแล้วประพตติดี ๑ โดยมากท่านแสดงในทางบวชไม่ดีเพราะประพตติไม่ดี แต่ก็พึงทราบว่เมื่อประพตติตรงกันข้ามก็ย่อมเป็นบวชดี

อนึ่ง แม้ตั้งใจบวชดีตั้งแต่แรก แต่เมื่อบวชแล้วก็ยังถือเอาประโยชน์ของการบวชได้ต่าง ๆ กัน ดังที่มีแสดงไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า กุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวชด้วยจิตอย่างที่เราทั้งหลายสวดกันอยู่ว่า เต มย โอดีณณามหชาตียา ชรามรณเณ เป็นต้น แปลว่า เราทั้งหลายนั้น เป็นผู้อนชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข โทมนัส อูปายาส หยั่งลงแล้ว เป็นผู้อนทุกขหยั่งลงแล้ว มีทุกข

เป็นเบื้องหน้า แม้ในความทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งสิ้นนี้พึง
ปรากฏ ดังนี้ ก็ยังถือเอาผลได้ต่างๆ กันเป็น ๕ จำพวก
คือ๗ :-

๑. บวชได้กิ่งใบของต้นไม้พรหมจรรย์ คือบวชแล้ว
ได้ลาภสักการะและความสรรเสริญ ก็ดีใจเต็มด่าริเท่านั้น
ไม่คิดจะทำดีอะไร ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วย
ลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น จึงไม่พ้นทุกข์
เหมือนบุรุษต้องการแก่นไม้ พบต้นไม้มีแก่นแล้วสำคัญถึง
ใบว่าแก่นตัดเอากิ่งใบไป ไม่สำเร็จกรณีที่ใช้แก่นฉะนั้น
บวชได้อย่างนี้จึงเรียกว่าบวชได้กิ่งใบคือลาภใบ

๒. บวชได้กะเทาะเปลือก คือบวชแล้วไม่ประมาท
ทำสัณณิสังขาร ความถึงพร้อมด้วยศีลให้สำเร็จ ก็ดีใจเต็ม
ด่าริเพียงนั้น ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วยสัณ-
นิสังขารของตน จึงไม่พ้นทุกข์ เหมือนสำคัญกะเทาะเปลือก
ว่าแก่น ตัดเอากะเทาะเปลือกไป ไม่สำเร็จกรณีที่ใช้แก่น
ฉะนั้น บวชได้เท่านี้จึงชื่อว่าบวชได้กะเทาะเปลือกคือศีล
ใบ

๓. บวชได้เปลือก บวชแล้วไม่ประมาท ทำสัณณิ-
สังขารให้สำเร็จก็ดีใจ แต่ยังไม่เต็มด่าริ เป็นผู้ไม่ประมาท

ทำสมาธิสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยสมาธิให้สำเร็จต่อไป
ก็ดีใจเต็มดารีเพียงเท่านั้น ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาท
ด้วยสมาธิสัมปทาของตน จึงไม่พันทุกข์ เหมือนสำคัญ
เปลือกกว่าแก่น ตัดเอาเปลือกไป ไม่สำเร็จกรรมที่ใช้แก่น
ฉะนั้น บวชได้เท่านั้นจึงชื่อว่าบวชได้เปลือกคือสมาธิไป

๔. บวชได้กระพี้ คือบวชแล้วไม่ประมาท ทำสัลลัม-
ปทา สมาธิสัมปทาได้สำเร็จก็ยินดี แต่ยังไม่เต็มดารี เป็น
ผู้ไม่ประมาท ทำญาณทัสสนะความรู้เห็นตามเป็นจริง
ที่ตัวปัญญาให้สำเร็จต่อไป ก็ดีใจเต็มดารีเพียงเท่านั้น ยก
ตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วยญาณทัสสนะของตน
เหมือนสำคัญกระพี้ว่าแก่น ตัดเอากระพี้ไป ไม่สำเร็จ
กรรมที่ใช้แก่นฉะนั้น บวชได้แม้ถึงเท่านี้ก็ชื่อว่าบวชได้
กระพี้คือญาณทัสสนะไป

๕. บวชได้แก่น คือบวชแล้วเป็นผู้ไม่ประมาท ทำ
สัลลัมปทาตลอดถึงญาณทัสสนะให้สำเร็จก็ยินดี แต่ยังไม่
เต็มดารี ทำวิมุตติคือความหลุดพ้นให้สำเร็จ เหมือนพบ

๘. ในพระสูตรแสดงวิมุตติหรือวิโมกข์เป็น ๒ ตามลำดับดังนี้ ไม่
ประมาททำสมยวิโมกข์ (ความพ้นกิเลสโดยสมัยหรือชั่วคราว)
ให้สำเร็จ, แต่ก็พื้นฐานะโอกาสที่จะเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้นได้,
ไม่ประมาททำอสมยวิโมกข์ (ความพ้นกิเลสโดยอสมัย คือ
พ้นตลอด) ให้สำเร็จ, ไม่พื้นฐานะโอกาสที่จะเสื่อมจากอสมย-
วิมุตตินั้นได้.

ต้นไม้มีแก่นแล้วรู้จักแก่น ตัดเอาแก่นไป สำเร็จกรณีย์ที่
ต้องใช้แก่นฉะนั้น บวชได้ผลที่สุดอย่างนี้จึงชื่อว่าบวช
ได้แก่นคือวิมุตติ

ผู้บวช ๕ จำพวกนี้ ตั้งแต่จำพวกที่ ๒ ขึ้นมา ชื่อว่า
บวชดีตามลำดับ เพราะอย่างน้อยก็เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล
แต่ไม่ดีในคุณที่ยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะประมาทหยุดเสียเพียง
นั้น ไม่พยายามสืบต่อไปจนถึงที่สุด ถึงอย่างนั้น เมื่อบวช
แล้ว ทำดีได้เท่าใด ก็ได้ประโยชน์มีอานิสงส์เป็นต้นของ
การบวชเท่านั้น ดังที่ตรัสไว้แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้อันบุคคลประพฤติรักษา
มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญาเป็นอย่างยิ่ง มีวิมุตติเป็น
สาระ มีสติเป็นอธิปไตย ๙

เก็บความอธิบายในพระสูตรนั้นว่า

มีสิกขาเป็นอานิสงส์ คือสมათานศึกษาในสิกขาบท
ทั้งหลาย ทำให้ไม่ให้เป็นท่อน ไม่ให้เป็นช่อง ไม่ให้ต่าง ไม่ให้
พร้อย ซึ่งอภิสมอาจารย์การศึกษาโดยประการที่ทรงบัญญัติ
เพื่อความเลื่อมใสแห่งผู้ไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง
ขึ้นแห่งผู้เลื่อมใสแล้ว และซึ่งอาทิพรหมจริยการศึกษา โดย
ประการที่ทรงบัญญัติ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดย
ประการทั้งปวง

๙. อง. จตุกก. ๒๑/๓๒๘.

มีปัญญาเป็นอย่างยิ่ง คือพิจารณาธรรมทั้งปวงให้เห็นด้วยปัญญา โดยประการที่ทรงแสดงธรรมเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

มีวิมุตติเป็นสาระ คือถูกต้องธรรมทั้งปวงด้วยวิมุตติ โดยประการที่ทรงแสดงธรรมเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

มีสติเป็นอธิปไตย คือตั้งสติไว้ให้ดีในภายในว่า

เราจักทำอภิสมามจาริกาสึกษาที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือจักอนุเคราะห์อภิสมามจาริกาสึกษาที่บริบูรณ์ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักทำอาทิพรหมจริยาสึกษาที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือจักอนุเคราะห์อาทิพรหมจริยาสึกษาที่บริบูรณ์ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักพิจารณาธรรมที่ยังมิได้พิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ หรือจักอนุเคราะห์ธรรมที่พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักถูกต้องธรรมที่ยังมิได้ถูกต้องด้วยวิมุตติ หรือจักอนุเคราะห์ธรรมที่ถูกต้องแล้ว ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

รวมความว่า การบวชที่ได้ชื่อว่าบวชดีนั้น เมื่อจะกล่าวตั้งแต่ต้นก็ต้องกล่าวจำเดิมแต่ตั้งเจตนามาบวช คือ

ตั้งเจตนามาดี มุ่งบุญกุศล เข้ามาบวชถูกต้องวิธี บวชเป็นอุป-
สัมบัน อุปสมบทสำเร็จ (หรือบรรพชาเป็นสามเณรสำเร็จ)
ไม่ใช่บวชแล้วเป็นอนุปสัมบัน เพราะบวชผิดวิธี ดังที่
แสดงไว้ในบางสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ครั้นบวชแล้วก็
ตั้งใจศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยของผู้บวช ตั้งใจถือเอา
ประโยชน์ของการบวช ตั้งใจถือเอาอันสงส์ของการบวช
ให้ได้ตามสามารถ อย่างนี้จึงจะเป็นการบวชดีตามภูมิตาม
ชั้น จะบวชได้อย่างนี้ได้ ก็ต้องอาศัยอุปการธรรม ดังจะ
เลือกกล่าวพอเป็นข้อแนะนำ ดังต่อไปนี้ :-

๑. ตั้งอยู่ในสังวรคือสำรวมปฏิบัติพระวินัย มีหิริ-
โอตตปปะ รู้ละอายและเกรงกลัวในโทษแม้เล็กน้อย
สำรวมตาหู เป็นต้น ตลอดถึงสำรวมใจให้ดูให้ฟังตลอดถึง
ให้คิดแต่ในทางที่ชอบ เว้นดูเว้นฟังตลอดถึงเว้นคิดในทาง
ที่ยั่วกิเลสหรือยั่วให้ล่วงพระวินัย.

๒. ตั้งใจศึกษาสำเนียงให้ทราบข้อผิดถูกอย่าง
ที่เรียกว่าบวชเรียน และปฏิบัติให้ถูกให้ชอบ.

๓. ควบคุมจิตให้สงบ เว้นการหรือทางที่จะทำให้จิต
กำเริบฟุ้งชานออกไปนอกทาง ท่านแสดงว่ารักษาคิด
เพียงอย่างเดียวเป็นอันได้รักษาสິงอื่น ๆ ทั้งหมด

๔. ทำความเห็นให้ถูกให้ตรงต่อพระธรรมวินัย
เรื่องความเห็นนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะจะประพจน์ในการใด

ก็ต้องเห็นดีในการนั้น ถ้ายังเห็นว่าพระธรรมวินัยนี้ไม่
เหมาะแก่ตน หรือเหมาะเฉพาะในเวลาที่บ้านเท่านั้น ไม่
เหมาะในเวลาที่พักไปแล้ว และตนก็มาบวชอยู่ชั่วเวลา
เล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นยอมทำให้ฉันทะในอันที่จะปฏิบัติ
อ่อนไป การปฏิบัติก็ย่อหย่อน เรรวน ฉะนั้น ถ้าเกิดมี
ความเห็นเช่นนั้นขึ้น ก็พึงทราบว่าเป็นความเห็นที่ไม่ถูก
ไม่ตรง ต้องพยายามแก้ความเห็นเช่นนั้นเสีย เพื่อจะได้มี
ฉันทะอุตสาหะในการปฏิบัติพระธรรมวินัยเต็มความ
สามารถตามกำหนดเวลาของตนๆ

๕. ฝึกปราบตนให้ละพยศรัยที่เคยมีมา ให้เชื่องชิน
ต่อความดี จนถึงให้ทำชั่วได้ยาก ทำดีได้ง่าย ตามภูมิชั้น
ของกัลยาณบุุณขึ้นขึ้นไป ถึงจะยังต้องหน่ายต้องติดสิ่งหนึ่ง
สิ่งใดอยู่ก็ให้หน่ายชั่วติดดี รวมความว่า เมื่อเข้ามาบวช
แล้วต้องให้ชนะตนในข้อใดข้อหนึ่งให้ต่างจากเมื่อยังไม่ได้
มาบวช

๖. ตั้งใจถือเอาประโยชน์ของการบวชให้ได้ตาม
สามารถด้วยตั้งใจปฏิบัติในสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
ที่พระอุปัชฌาย์ได้สั่งสอนไว้ตั้งแต่ยังเป็นนาคเข้ามาขอ
บรรพชาอุปสมบท อย่างที่เป็นพื้นก็ตั้งใจปฏิบัติพระวินัย
ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ เพื่อให้สำเร็จเป็นสัสสัมปทาซึ่งเป็น
ประโยชน์ขั้นต้นขั้นต่ำของการบวช แม้ในบัดนี้ เรายัง

ไม่ได้ประสบถึงวิมุตติ ก็พึงเป็นผู้ไม่ประมาท ตั้งใจทำความอธิษฐานดังที่สวดกันอยู่ว่า สุจริปรีนิพพุตมปิ ตัมภควนตัม อุทิสฺส อรหนตัม สมฺมาสมฺพุทฺธัม เป็นต้น แปลว่า เราทั้งหลาย มีศรัทธาออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือน อุทิศต่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปรีนิพพานานักแล้วพระองค์นั้น ประพฤติอยู่ซึ่งพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาธิตของภิกษุทั้งหลาย ขอพรหมจรรย์ของเราทั้งหลายนั้น จงเป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้เทอญ ดังนี้

เมื่อเราทั้งหลายได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบส่วนหนึ่ง ได้ตั้งใจชอบต่อคุณชั้นสูงๆ ที่ยังไม่ได้บรรลุอีกส่วนหนึ่ง ก็ชื่อว่าได้ปฏิบัติและตั้งใจถูกทางของการบวช พึงปีติยินดีว่าได้ทำการบวชของตนให้ดี อาจที่จะกล่าวในที่ไหนๆ หรือเรียกใครๆ ให้มาดูแล ได้ดังพระธรรมคุณบทว่า เอหิปสฺสิโกควรที่จะกล่าวเรียกว่า ท่านจงมาดูแล ดังนี้

บวชดีนี้ดีอย่างไร พึงเห็นความที่ควรกล่าวว่าดีต่อไปนี้ :-

๑. ได้ประพฤติดีความดีอย่างสูง อย่างน้อยก็สูงกว่าภูมิคฤหัสถ์ ฉะนั้น เขาจึงไหว้กราบเคารพบูชา ถ้าประพฤติเสมอๆ เขา เขาก็ไม่จำเป็นต้องไหว้กราบ ผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น

มารดาบิดาเป็นต้น ให้กราบบุตรของตนผู้บวชแล้ว ก็ เพราะนับถือว่าทรงเพศและทรงความประพฤติดีอย่างสูง

๒. ได้ทำสิ่งที่ได้รับนิยมนยกย่องว่าดี สิ่งทั้งหลายที่ นิยมว่าดีนั้น ถ้าได้ประสบพบผ่านก็เป็นลาภของตนแต่ ละอย่าง

๓. ได้เข้าใกล้ชิดพระธรรมวินัย ได้เข้าเฝ้าในพระ สังฆรัตน์ ได้เป็นพุทธศาสนิกจริง ๆ ได้สืบอายุพระพุทธ ศาสนา เพราะเมื่อเป็นคฤหัสถ์ก็ย่อมไม่มีโอกาสประพฤติ ใกล้พระธรรมวินัยเหมือนเมื่อบวช จะประพฤติได้ก็แต่ที่ สมควรแก่ภูมิคฤหัสถ์ เมื่อบวชแล้วย่อมมีโอกาสที่จะ ประพฤติได้เต็มที่ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าได้เข้าใกล้ชิด พระธรรมวินัย และเมื่อได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็น สุปฏิ- ปนโน ปฏิบัติดี อุสุปฏิปนโน ปฏิบัติตรง ฃายปฏิปนโน ปฏิบัติเป็นธรรม สามจีปฏิปนโน ปฏิบัติชอบยิ่ง ก็ชื่อว่าได้ เข้าเฝ้าในพระสังฆรัตน์ ผู้ที่ปฏิบัติเฝ้าในพระสังฆรัตน์ เช่นนี้ จึงชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกที่แท้จริง เพราะถ้านับถือ พระพุทธศาสนาสักแต่ว่า ไม่ได้ปฏิบัติธรรมในศาสนาอย่าง ใด หรือปฏิบัติธรรมที่เป็นสามัญ ที่ศาสนาอื่นๆ ก็มีอยู่ ก็ยัง ไม่ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกจริงโดยเฉพาะ ต่อเมื่อได้ปฏิบัติ ธรรมที่เป็นส่วนพิเศษ อันมีเฉพาะในพระพุทธศาสนา จึง ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกจริงโดยเฉพาะ และชื่อว่าได้สืบอายุ

พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสืบมาได้ก็ด้วยมี
ผู้ออกบวชปฏิบัติสืบๆ กันมา ถ้าไม่มีผู้ออกบวช พระพุทธ-
ศาสนาก็เหมือนไม่มี ถ้าจะแย้งว่าเพียงเรียนรู้และปฏิบัติ
ทั้งเป็นคฤหัสถ์ก็ได้มิใช่หรือ โฉนจะต้องบวช ก็ฟังตอบว่า
ก็ได้อย่างคฤหัสถ์ แต่ไม่ได้อย่างผู้บวช เป็นเหมือนทิ้ง
ลำต้น เก็บแต่กิ่งใบหรือสะเก็ดเล็กๆ น้อยๆ เมื่อทิ้งลำต้น
เสียแล้ว ในที่สุดก็จะไม่มีกิ่งใบ ฉะนั้น การบวชแม้ชั่วคราว
จึงชื่อว่าได้ช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนา เพราะได้เข้ามา
สืบรักษาลำต้น เป็นอันได้ช่วยรักษากิ่งใบไว้ให้คฤหัสถ์ทั้ง
หลายด้วย

๔. ได้ทำความปลื้มปิติและเพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่
มารดาบิดาญาติมิตรสหาย มารดาบิดาที่เป็นพุทธศาสนิก
โดยมาก เมื่อมีบุตรก็มักปรารถนาให้ได้บวช หรืออย่าง
น้อยก็รู้ว่าอาจจะได้บวชบุตร และเมื่อได้บวชก็มีความปลื้ม
ปิติ เพราะได้สำเร็จสมประสงค์ในการที่เรียกว่าเป็นบุญ
อย่างสูง และเพราะได้ทำอุปัชฌาย์ที่สำคัญแก่บุตรด้วย
การให้อริยทรัพย์ (ทรัพย์ที่ประเสริฐ) ดังเช่นพระบรม
ศาสดาประทานอริยทรัพย์ให้แก่พระราहुล เรื่องโดยย่อมี
ว่า เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ พระนางพิมพา
ได้ทรงนำพระราहुลเข้าเฝ้า และทรงสอนให้พระราहुลทูล
ขอสมบัติของบิดาที่บุตรพึงได้ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า

ทรัพย์อื่นที่จะยิ่งกว่าอริยทรัพย์ไม่มี จึงตรัสสั่งพระสารี-
บุตรเถระให้บรรพชาพระราหุลเป็นสามเณร จึงมีสามเณร
ขึ้นเป็นองค์แรก หนึ่ง ได้เป็นเหตุเจริญศรัทธาและทานศีล
เป็นต้นของมารดาบิดาญาติมิตรสหาย เพราะเป็นโอกาส
ให้มารดาบิดาญาติมิตรสหายได้บำเพ็ญบุญต่าง ๆ ตั้งแต่
ปรารภการบวชโดยลำดับมา เป็นอันได้ชักนำมารดาบิดา
ญาติมิตรสหายให้เข้าใกล้ชิดสนิทพระพุทธานุศาสน์ ท่าน
จึงกล่าวว่ามารดาบิดาเมื่อได้บวชบุตรของตน ย่อมชื่อ
ว่าได้เป็นญาติในพระพุทธานุศาสน์ และเมื่อมีโอกาส
ได้แสดงธรรมที่ตนได้บวชเรียนมาแก่ท่านในกาลอันควร
ชักนำให้ท่านเจริญด้วยคุณทั้งหลาย ก็ชื่อว่าได้ปฏิการท่าน
โดยธรรม ท่านแสดงว่าการตอบแทนด้วยประการอื่น เช่น
ด้วยอามิสคือพัสดุต่าง ๆ ก็เป็นการตอบแทนแต่ละอย่าง
แต่เป็นการตอบแทนที่ยังไม่เสร็จ ส่วนการตอบแทนด้วย
ทำให้ท่านตั้งอยู่ในคุณ มีศรัทธาเป็นต้น เป็นการตอบแทน
เสร็จ นี่ก็คือตอบแทนด้วยอริยทรัพย์นั่นเอง พึงกล่าวได้
ว่า โอกาสที่มารดาบิดาจะอุปัชฌาย์บุตรด้วยอริยทรัพย์
ไม่มีโอกาสอื่นจะยิ่งไปกว่าการให้บุตรได้บวช โอกาสที่
บุตรจะปฏิการตอบแทนมารดาบิดาด้วยอริยทรัพย์ ก็ไม่
มีโอกาสอื่นยิ่งไปกว่าโอกาสบวช บวชทำความปสัณนิตติ
และเจริญบุญกุศลอย่างนี้ จึงชื่อว่าได้ทำการทดแทนคุณ

ของมารดาบิดาอย่างหนึ่ง

๕. ได้ปาฏิโศคือความรับประกันตนเอง ว่าสามารถ ประพฤติความดีได้ เพราะการบวชที่เป็นการบวชดีต้อง ประพฤติพระธรรมวินัยอย่างประณีต เมื่อบวชแล้วประพฤติ ดีได้แม้ชั่วกาลเวลาที่กำหนด ก็เชื่อว่าเป็นผู้อันพระพุทธรเจ้า ได้ทรงให้ความรับประกันแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครจะไม่ อาจประพฤติดนเป็นคนดีในภูมิภคหัตถ์ได้ ฉะนั้น การเข้า มาบวชจึงเชื่อว่าได้เข้ามาสอบความประพฤติ เมื่อบวชดี จนถึงสึกออกไปด้วยดี ก็เชื่อว่าเป็นผู้สอบไล่ได้ตามหลัก สูตรของคนดี ได้รับความรับประกันไป โบราณจึงเรียก ผู้สึกออกไปว่าทิด ที่มาจากคำบัณฑิต และให้ความไว้นือ เชื่อใจว่าสามารถเป็นผู้ครองเรือนได้ดี

๖. ได้เข้ามาสร้างนิสัยอุปนิสัยในทางดี เพราะการ บวชเป็นการอบรมบ่มนิสัยอุปนิสัยดีให้เกิดขึ้นด้วยมีพระ ธรรมวินัยเป็นเครื่องอบรม มีพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็น ผู้ช่วยอบรม และต้องอยู่ในขอบเขตแวดล้อมอยู่ด้วย สพรหมจารีทั้งหลาย ถูกเกียดกันให้ห่างไกลจากเครื่อง อบรมในทางอื่น จึงเป็นโอกาสให้เกิดนิสัยอุปนิสัยในทางดี เพิ่มขึ้นไม่มากนัก

๗. ได้ปฏิบัติกิจของลูกผู้ชาย เพราะเกิดมาเป็นลูก ผู้ชายนั่น โดยปกติที่นิยมกันอย่างโลกๆ ว่าดีนั้น ก็ต้อง

เป็นทหารหรือเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นโอกาสให้ได้ทำ
ประโยชน์แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของตน เป็น
บิดาสืบเชื้อวงศ์สกุล เป็นผู้ที่ได้บวชเรียน เพราะฉะนั้น
เมื่อได้เข้ามาบวชเรียนก็เป็นอันได้ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะใน
ข้อนี้ให้สำเร็จไป

การบวชดีควรกล่าวว่าดีอย่างนี้ และก็น่าจะยกมา
กล่าวยังไม่หมด เพราะฉะนั้น เมื่อเราได้ตรวจสอบการบวช
ของเรา เห็นว่าบวชดีเพราะได้บวชถูก บวชศึกษาปฏิบัติดี
ทั้งได้ตั้งอธิษฐานเพื่อความดียิ่งๆ ขึ้นไป ก็พึงยินดีโมทนา
ในการบวชของเรา และการบวชดีนี้แม้ชั่วคราวก็เป็นบุญ
เป็นนิสสัยอุปนิสัยในทางดี เป็นอนุสสรณียที่ประทับอยู่กับใจ
เป็นเครื่องนำความสุขบริสุทธิ์ ความสงบร่มเย็นมาให้เรา
เนื่องๆ ทุกเวลาที่เราได้ระลึกถึง

ขอตั้งความปรารถนาให้เราทั้งหลายได้พิจารณา
เห็นการบวชของตนๆ เป็นการบวชดีทั่วกัน เทอญ.

หัวข้อแห่งพระพุทธรศาสนา
สำหรับพุทรมามกะ

และ

อุปาสกปฏิบัติ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา สำหรับพุทธมามกะ

ผู้ปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะ คือผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของตนแล้ว จึงประพฤติตนให้สมแก่เป็นผู้นับถือท่าน

เคารพ

พึงเคารพ คือเป็นผู้หนักอยู่ในพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา และในพระสงฆ์คือหมู่สาวก (ศิษย์) ของท่าน ผู้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา และรักษาพระธรรมต่อมา ๓ นี้รวมเรียกว่าพระรัตนตรัยบ้าง พระไตรรัตน์บ้าง แปลว่าแก้ว ๓ ประการ พึงถือเป็นสำคัญ

พึงยำเกรงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่าพูดออกพระนามเล่น อย่างกล่าวติฉินพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

ข้อห้าม

ไม่พึงเป็นผู้ฆ่ามารดา ไม่พึงเป็นผู้ฆ่าบิดา ไม่พึงเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ไม่พึงเป็นผู้ทำร้ายพระกายแห่งพระศาสดา ไม่พึงเป็นผู้ทำลายหมู่คณะของตน ๕ อย่างนี้ จัดว่าเป็นกรรมอันตราย เรียกว่าอนันตริยกรรม อาจให้ผลในทันที

ไม่พึงทำอัตตวินิบาต คือปลงชีวิตตนเสียเอง

ปฏิบัติ

พึงเป็นผู้มีศีลมีธรรมสมแก่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา

ศีล

ไม่เป็นผู้มีใจเหี้ยมโหดทำร้ายร่างกายและผลาญชีวิตมนุษย์ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานอันควรได้รับความปรานี

ไม่พึงล่วงสิทธิถือเอาทรัพย์สินของคนอื่นด้วยอาการแห่งโจร

ไม่พึงทำชู้ด้วยคู่ของคนอื่น

ไม่พึงเบิกคำพยานเท็จ ไม่พึงพูดใส่ความคนอื่น ไม่พึงพูดหลอกลวงเอาทรัพย์สินของเขา

ไม่พึงเป็นคนขี้เมาจนครองสติไม่อยู่

องค์ ๕ นี้เรียกว่าเบญจศีล พึงตั้งอยู่ในเบญจศีลนี้ มีจำกัดแคบหรือกว้างตามฐานะของตน สุดแต่ให้สำเร็จประโยชน์ อย่าถือองมงายดูเขาเย้ยหยันว่า ถือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่อาจป้องกันเมือง

ไม่พึงเป็นผู้มีกิริยาชั่ว พึงเป็นผู้มีกิริยาสุภาพ เรียบร้อย

กิริยาและวาจาสุภาพนี้จัดว่าเป็นมรรยาทอันดี ผู้มีมรรยาทอันดีย่อมไม่เป็นที่รังเกียจแก่ผู้อื่น

ไม่พึงเลี้ยงชีวิตโดยผิดทาง ที่เรียกว่ามิฉฉาชีพ คือหาทรัพย์โดยทางโกง รับซื้อของโจร รับสินบน รับจ้างทำการอันไม่เป็นธรรม เช่น รับจ้างฆ่าเขาเป็นตัวอย่าง

ธรรม

พึงเป็นผู้ประพฤติสุจริตคือประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ อย่างนี้ เรียกว่า ธรรมจारी

พึงเป็นผู้มีละอายแก่ใจของตน รู้ว่าการอย่างใดไม่เป็นธรรมอย่าทำการอย่างนั้น ผิดความรู้สึกอย่างนี้ เรียกว่า มีหิริ

พึงเป็นผู้รู้จักเกรงกลัวต่อการทำผิด พึงทำความชอบใจในการทำถูก อย่างนี้เรียกว่า มีโอตตปปะ

พึงเป็นผู้ระมัดระวังในเมื่อจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
อย่าให้เชื่อนไปเป็นบาป อย่างนี้เรียกว่า *ผู้สำรวจ*

พึงรู้จักข่มใจของตนไว้ให้อยู่ในเมื่อความปรารถนา
จะทำบาปเกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ฝึกตัวแล้ว*

พึงเป็นผู้มีความเพียร ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้
ยากสักปานไร พึงตั้งอุตสาหะเพื่อทำให้สำเร็จ อย่าท้อถอย
เสียง่ายๆ อย่างนี้เรียกว่า *ผู้บากบั่น*

พึงเป็นผู้แก้หลักในการงานทั้งปวง อย่าครั้น-
คร้ามต่อภัย อย่างนี้เรียกว่า *ผู้องอาจ*

พึงเป็นผู้อดทนต่อความลำบาก และการหรือสิ่งไม่
เป็นที่พอใจอันมาถึงเข้า อย่าแสดงวิการง่าย ๆ อย่างนี้เรียก
ว่า *มีขันติ*

พึงเป็นผู้ตั้งสติในเมื่อจะทำ ในเมื่อจะพูด พึงนึกให้
รอบคอบก่อนแล้วจึงทำ แล้วจึงพูด อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีสติ*

พึงเป็นผู้ไม่เผลอตว์ในเมื่อทำอยู่ ในเมื่อพูดอยู่ พึงรู้
รอบคอบถึงการทำ ถึงคำพูด อย่างนี้เรียกว่า *มีสัมปชัญญะ*

พึงเป็นผู้ไม่เลินเล่อในการงาน ในความประพฤติ
และในความเป็นไปของตน พึงระวังความเสื่อมเสียอัน
หากจะมีขึ้น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ไม่ประมาท*

พึงเป็นผู้ซื่อตรง ในท่านผู้ที่ตนรักดี และในผู้ที่ตน
คบด้วยในการงานอันเกี่ยวกับผู้อื่น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีสัตย์*

พึงเป็นผู้สนใจในการเรียน มุ่งจะรู้สิ่งที่ยังไม่ว่าง จะ
เข้าใจสิ่งที่รู้บ้างแล้วให้ประปราย อย่างนี้เรียกว่า ผู้ใคร่ศึกษา

พึงเป็นผู้หมั่นสังเกต เทียบเคียง ใช้ความคิดถึงการ
หรือสิ่งอันตนได้พบเห็นหรือได้เรียนมา เพื่อเกิดปัญญา
อย่างนี้เรียกว่า ผู้ใช้ปัญญา

พึงเป็นผู้ปรารถนาดีในผู้อื่น อย่าเป็นผู้ผูกพยาบาท
อย่างนี้เรียกว่า ผู้มีเมตตา

พึงเป็นผู้เอาใจช่วยเขา ในเมื่อเขาได้ทุกข์ตกยาก
หรือถึงความวิบัติ อย่าแสหาความลำบากทับถมเขา อย่าง
นี้เรียกว่า ผู้มีกรุณา

พึงเป็นผู้พลอยยินดีด้วยเขา ในเมื่อเขาได้สุขหรือถึง
ความเจริญ อย่าริษยาเขา อย่างนี้เรียกว่า ผู้มีมุทิตา

พึงทำใจเป็นกลาง ในเมื่อสมบัติและวิบัติของคน
สองฝ่ายผู้ควรได้รับมุทิตาเสมอกันแย้งกันอยู่ อย่างนี้เรียก
ว่า ผู้ตั้งอยู่ในอุเบกขา

พึงเป็นผู้มีใจเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัวโดยส่วนเดียว ไม่
ตระหนี่เหนียวแน่น อย่างนี้เรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยการ
สละให้

พึงเป็นผู้มีใจทำอุปการแก่เขาก่อนเมื่อถึงคราว
อย่างนี้ที่อย่างสูงเรียกว่า เป็นบุพพการี คือเจ้าบุญนาย
คุณของเขา ที่อย่างเพลาเรียกว่า ผู้เกื้อกูล

พึงเป็นผู้รู้อุปการอันท่านทำแล้วแก่ตน อย่างนี้เรียกว่า ผู้กตัญญู และพึงเป็นผู้ตอบแทนอุปการแก่ท่านเมื่อถึงคราว อย่างนี้เรียกว่า ผู้กตเวที

พึงนับถือท่านผู้ใหญ่ในสกุล ครูอาจารย์ ท่านผู้ปกครองของตน ท่านผู้อำนวยการพระศาสนาที่ท่านนับถือ อย่างนี้เรียกว่า ผู้รู้จักเคารพ

พึงเป็น ผู้เที่ยงธรรม ในบุคคลผู้ควรได้รับความเสมอภาคกัน ไม่ลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะเขลา

พึงเป็นผู้มุ่งธรรมเป็นใหญ่ ไม่พึงแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข โดยอาการไม่เป็นธรรม อย่างนี้เรียกว่า ผู้ใคร่ธรรม

พึงเป็นผู้เชื่อตามพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเหตุและผลเกิดเนื่องกันมา อย่าเชื่อของมายา อย่างนี้เรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา

พึงเชื่อกรรมคือการที่ทำ ว่าอาจอำนวยผลให้ผู้ทำ ไม่ถือรอนๆ ว่า ทำชั่ว จับไม่ได้ ไม่ถูกลงโทษ ทำดี ไม่มีผู้รู้ไม่ได้รับยกย่องหาเป็นอันทำไม่ ไม่เสี่ยงเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ไม่ถือมงคลตื่นข่าวอันไร้จากเหตุ ไม่ถือนอกคอกว่า บาปบุญไม่มี มารดาบิดาไม่มี เป็นแต่สมมติทั้งนั้น เชื่อ

กรรม เชื่อเหตุ ยอมรับสมมติ อย่างนี้เรียกว่า มีสัมมาทิฐิ
คือความเห็นชอบ

พึงเป็นผู้มุ่งความผ่องแผ้วแห่งใจ เมื่ออารมณ์เศร้า
หมองที่เรียกว่ากิเลสเกิดขึ้น พึงข่มไว้จนระงับเสียได้
อย่างนี้เรียกว่า ผู้ใคร่ความบริสุทธิ์

พึงเป็นผู้มุ่งความสงบใจ อันเป็นผลอย่างสุขุม พึง
ระวังระงับเหตุอันจะยังใจให้ปั่นป่วนเสีย

พุทธมามกะผู้มีศีลธรรมอย่างนี้ ชื่อว่าสักการบูชา
พระศาสดา ด้วยปฏิบัติอันเป็นบูชาอย่างยิ่ง เป็นผู้นับถือ
พระองค์อย่างสมควรแท้ จักถึงความเจริญสถาพรใน
พระพุทธศาสนา.

อุปาสกปฏิบัติ

คฤหัสถชนผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เพราะได้ฟังธรรมเทศนา แต่ที่จำเพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเพราะได้ฟังแต่พุทธสาวกและพุทธศาสนิกบัณฑิตอื่นๆ แล้วถึงพระรัตนตรัย คือพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ชายชื่อว่าอุปาสก หญิงชื่อว่าอุบาสิกา แปลว่าผู้เข้านั่งใกล้ซึ่งพระรัตนตรัยด้วยใจของตน

วิธีเครื่องแสดงตนเป็นอุปาสก อุบาสิกา ซึ่งมาในบาลีที่สุดแห่งพระสูตรต่างๆ โดยมากกว่า เอสาหิ ภนุเต ภควนตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมมฺยจ ภิกขุสงฺฆมฺยจ อุปาสกํ (หญิงว่า อุปาสิกํ แทน อุปาสก) มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณูปเต สรณงคตํ แปลความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ถึงพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงไว้ซึ่งข้าพระองค์ว่าเป็นอุปาสกอุบาสิกา

ถึงซึ่งสรณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต ในกาลมีวันนี้เป็นต้นไป”
วาจานี้เป็นคำสำหรับกล่าวถึงสรณะในที่จำเพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพาน
แล้ว ควรจะกล่าววาจาแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ถึง
สรณะในที่จำเพาะหน้าแห่งภิกษุสงฆ์ ดังนี้ว่า เอสาหิ
ภนเต สุจิรปรินิพพุตมปิ ตं ภควนตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมฉจ
ภิกษุสงฺฆมฉจ อุปาสกํ (หญิงว่า อุปาสิกํ แทน อุปาสกํ) มํ
สงฺโฆ ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณเปตํ สรณญคตํ แปลความ
ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า
นั้น แม้ปรินิพพานแล้วนานดี กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
ว่าเป็นสรณะที่พึงที่ระลึก ขอสงฆ์จงทรงจำไว้ ซึ่งข้าพเจ้า
ว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถึงซึ่งสรณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต
ในกาลมีวันนี้เป็นต้นไป”

ในอรรถกถา แสดงอาการถึงสรณะ ๔ อย่าง คือ
ความมอบให้ซึ่งตน ๑ ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยนั้นเป็น
ที่ไปเบื้องหน้า ๑ เข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ๑ ความ
นอบน้อม ๑

ความสละซึ่งตนแก่พระรัตนตรัย มีพระพุทธเจ้าเป็น
ต้น ด้วยคำอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้ามอบให้ซึ่งตนแก่พระพุทธ-
เจ้า แก่พระธรรม แก่พระสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป” ชื่อ

ว่าความมอบให้ซึ่งตน

ความเป็นผู้มีพระรัตนตรียันนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ด้วยคำอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ว่า ข้าพเจ้ามี พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป” ชื่อว่าความเป็นผู้มีพระรัตนตรียัน นั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ด้วยคำอย่างนี้ว่า “ท่าน ทั้งหลายจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นอันเตวาลิกของพระ พุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้น ไป” ชื่อว่าเข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์

ความทำซึ่งความตกต่ำเป็นอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ด้วยคำอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย จงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่า ทำอยู่ซึ่งการกราบไหว้ การลูกรับ อัญชลีกรรมและสามีจิกรรมแก้วตฤทุทั้งสาม มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป” ชื่อว่าความนอบน้อม

สละที่บุคคลทำอาการ ๔ อย่างนี้ อย่างใดอย่าง หนึ่ง ถือเอาแล้ว ชื่อว่าถือเอาแล้วดี

วิธีเครื่องถึงสละที่กล่าวมานี้ ก็เป็นสักว่าเครื่อง แสดงความเลื่อมใสให้ผู้อื่นรู้แก่ผู้ที่เลื่อมใสแล้วเท่านั้น เพราะว่าถ้าใจเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึง ในความ ปฏิบัติออกจากทุกข์จริงแล้ว แม้ถึงจะไม่กล่าววาจา

ประกาศตนให้ผู้อื่นทราบ ก็คงเป็นอันถึงสรณะอยู่นั่นเอง ความถึงสรณะนี้มิใช่จะสำเร็จด้วยสักว่าวาจา ย่อมสำเร็จด้วยใจ เหตุนี้ บุคคลที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่ปฏิบัติตามโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาไม่ได้เลย

ความถึงสรณะนี้ จะแตกจะทำลายก็เพราะนับถือสิ่งอื่นว่าประเสริฐกว่าพระรัตนตรัย จะสมบูรณก็ด้วยเห็นว่าพระรัตนตรัยประเสริฐกว่าสิ่งอื่น เหตุนั้น ในอรรถกถาจึงกล่าวว่า “พระญาติของพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมพระองค์ด้วยคิดว่าเป็นญาติของตนก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งไหว้พระองค์เพราะความกลัวว่าพระองค์มีอำนาจใหญ่เป็นที่บูชาของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อตนไม่ไหว้ก็จะพึงทำความฉิบหายให้ก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งระลึกถึงศิลปศาสตร์อันตนเคยเรียนแล้วในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งพระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ หรือได้ฟังคำสอนในกาลเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว เป็นต้นว่า ให้บัณฑิตอยู่ครองเรือน แบ่งโภคะไว้เป็น ๔ ส่วน บริโภคด้วยส่วนอัน ๑ ประกอบการงานด้วยส่วนทั้งหลาย ๒ เก็บส่วนที่ ๔ ไว้ เพื่อจะได้มีเวลาอันตรายแล้ว ไหว้พระองค์ด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ก็ดี ไม่เป็นอันถึงสรณะ ผู้ใดไหว้พระองค์ด้วยคิดว่าพระองค์เป็นผู้ควรซึ่งทักษิณอันเลิศในโลก ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็นอันถึงสรณะ

เมื่ออุบาสกอุบาสิกามีสธนะอันถือเอาแล้วอย่างนี้
ให้ญาติของตนแม้บวชในตติยปริพพาชก ด้วยคิดว่า
เป็นญาติของตน สธมคณก็ไม่ต้องกล่าวถึงผู้ให้
ญาติที่ไม่ได้บวช ถึงให้พระเจ้าแผ่นดินด้วยความกลัว
ก็เหมือนอย่างนั้น สธมคณไม่ต้องแตก เพราะว่าพระเจ้า
แผ่นดินนั้นเป็นผู้อันชาวแคว้นบูชาแล้ว เมื่อใครไม่
ไหว้ก็พึงทำความพินาศให้ ถึงให้ตติยยะผู้ให้ศึกษา
ศิลปศาสตร์อันใดอันหนึ่งด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ของตน
ก็อย่างนั้น สธมคณไม่ต้องแตก”

อาศัยคำในอรรถกถากล่าวอย่างนี้ ห้ามความเห็น
ของคนบางพวกที่ถือว่าให้พระเจ้าแผ่นดินและญาติที่เป็น
คฤหัสถ์ไม่ได้ ถ้าให้ดังนั้นสธมคณแตก ความเห็นของ
คนจำพวกนั้น อนุমানดูเห็นจะเป็นเพราะได้เห็นภิกษุสาม-
เณรไม่ให้คฤหัสถ์ตามพุทธบัญญัติห้าม ก็ถือมันไปอย่าง
นั้น การให้พระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองประชาชนให้อยู่
เป็นสุขสำราญ ปราศจากอันตราย ไม่มีโทษแก่คฤหัสถ์ผู้
ถึงสธนะ ข้อนี้ก็ให้มีปรากฏมาในอรรถกถาว่า จัตตปาณิ
อุบาสกผู้เป็นพระอนาคามี เมื่อมาอยู่ที่เฝ้าก็ได้ถวายบังคม
พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ดังนี้ ต่อเมื่อผู้ใดให้ด้วยความ
นับถือว่าประเสริฐกว่าพระรัตนตรัย สธมคณจึงเป็นอัน
แตก ผู้ที่ไหว้รูปเคารพในศาสนาอื่น มีไม้กางเขนเป็นต้น

ด้วยถือว่าเป็นที่ระลึกที่พึงของตน สรรพคุณแตกแท้

ชายหญิงผู้ปฏิบัติตนว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ตั้งอยู่ในสภาวะแล้ว ต้องสังวรในศีล ๕ ประการเป็นนิตยเสมอไป ไม่มีวันเว้น ศีล ๕ ประการนั้น คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความประพฤติดิฉิดในกาม ๑ เว้นจากกล่าวคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย ๑ ความงดเว้นจากเวร ๕ ประการนี้ เรียกว่า นิตย-ศีล เพราะเป็นศีลอันอุบาสกอุบาสิกาจะพึงรักษาเป็นนิตยไม่มีเวลาว่าง

ยังศีลอีก ๘ ประการ คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากกรรมไม่ใช่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากกล่าวเท็จ ๑ เว้นจากดื่มสุราเมรัย ๑ เว้นจากกินอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่อาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโคมเครื่องประโคมด้วยตนเองและดูการเล่นเช่นนั้น และตกแต่งประดับกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องย้อมทากายให้มีผิวงามและเครื่องประดับ ๑ เว้นจากนั่งนอนบนเตียงตั่งมีเท้าสูงกว่าประมาณและเบาะพูกภายในมีนุ่นสำลี และเครื่องลาดวิจิตรด้วยทองเงิน ๑ เรียกว่าอุโบสถศีล เป็นศีลพิเศษอันอุบาสกอุบาสิกาจะพึงเข้าพักอยู่ในกาลเป็นครั้งเป็นคราว คือ วันที่ ๑๔ ค่ำ หรือวันที่ ๑๕ ค่ำ และวันที่ ๘

คำเพื่อประโยชน์แก่ความสงัดกายและจิตเป็นครั้งเป็นคราว

หนึ่ง กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ที่เรียกว่าอาคาริย-
วินัย ข้อปฏิบัติเครื่องฝึกกายวาจาใจของคฤหัสถ์ ก็เป็นข้อ
ปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาด้วย กุศลกรรมบถนั้นจัดตาม
ทวารเป็น ๓ คือ กายกรรม ๑ วจีกรรม ๑ มโนกรรม ๑

กายกรรม ๓ อย่าง คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้น
จากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความประพฤติดินในกาม ๑

วจีกรรม ๔ คือ เว้นจากกล่าวคำเท็จ กล่าวแต่คำที่
แท้จริง ๑ เว้นจากกล่าวคำส่อเสียดยุยงผู้อื่นให้แตกร้างกัน
กล่าวแต่คำที่จะชักนำผู้อื่นให้พร้อมเพรียงกัน ๑ เว้นจาก
กล่าวคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไพเราะ ๑ เว้นจากกล่าวคำ
เพื่อเจ้อ กล่าวแต่คำที่เป็นประโยชน์ ๑

มโนกรรม ๓ คือ ไม่เพ่งคิดอยากได้ของผู้อื่นด้วยจิต
โลภจะเอาเปล่า ไม่คิดที่จะแลกเปลี่ยนซื้อขาย ๑ ไม่พยา-
บาทคิดผูกเวรแข่งสัตว์ที่ตนเคืองแค้นให้ฉิบหายล้มตาย มี
จิตเมตตากรุณาคิดจะให้หมู่สัตว์ที่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บ
ตายด้วยกันพ้นจากทุกข์เป็นสุขทั่วหน้า ๑ มีความเห็นอัน
ชอบถูกต้องตามคลองธรรมที่แท้จริง เป็นต้นว่า เห็นว่าทาน
ที่บุคคลบริจาคแล้ว ศีลที่บุคคลรักษาดีแล้ว ภาวนาที่บุคคล
หมั่นอบรมดีแล้ว มีผลอันสูงส่ง และเห็นความว่าปฏิบัติ
บำรุงบิฑามารดาเป็นความดีความชอบ ๑

ข้อปฏิบัติ ๑๐ ประการนี้ชื่อว่า กุศลกรรมบถ เพราะเป็นทางที่จะให้ผู้ปฏิบัติดำเนินถึงสุขในปัจจุบันและภายหน้า

อนึ่ง อุบาสกอุบาสิกาผู้ถึงสรณะแล้ว ต้องเว้นจากความเลี่ยงชีวิตผิด คือคดโกงล่อลวงลักฉ้อเบียดเบียน บีบคั้นผู้อื่นเลี่ยงชีวิต และขายของไม่ชอบธรรม เลี่ยงชีวิตด้วยทรัพย์ที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรมสุจริต เป็นต้นว่าทำนาทำสวน และการค้าขายที่ชอบธรรม ความค้าขายของไม่ชอบธรรมนั้นมาในบาลี ๕ ประการ คือ ขายเครื่องประหาร ๑ ขายมนุษย์ ๑ เลี่ยงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขาย ๑ ขายน้ำเมา ๑ ขายยาพิษ ๑ ขายเครื่องประหารนั้นท่านห้ามเพราะเป็นเหตุเบียดเบียนสัตว์อื่นให้ลำบากล้มตาย ขายมนุษย์นั้น ท่านห้ามเพราะมนุษย์เป็นสัตว์มีชาติเสมอ กัน ไม่ควรจะทำให้เป็นทาส การเลี่ยงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขายนั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเหตุปราศจากเมตตากรุณา ขายน้ำเมานั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเหตุที่จะทำผู้ดื่มให้เสียสติ แล้วประมาททำความชั่วต่างๆ ขายยาพิษนั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเครื่องทำลายชีวิตของสัตว์ อุบายเครื่องเลี่ยงชีวิตอันใดสำเร็จเพราะล่อลวงเบียดเบียนผู้อื่น แม้ไม่มาในบาลี ถึงกระนั้นก็ไม่ควรประกอบสิ้น

สรณคัมม์ ศีล และความเลี่ยงชีวิตชอบธรรมนี้ชื่อว่า เป็นสมบัติของอุบาสก อนึ่ง ธรรม ๕ ประการ คือ

ศรัทธา ๑ ศีล ๑ ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อต่อกรรมไม่
เชื่อมงคล ๑ ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลในภายนอกพุทธ-
ศาสนานี้ ๑ บำเพ็ญทักษิณาแต่ในพุทธศาสนานี้ ๑ ก็ชื่อว่า
เป็นสมบัติของอุบาสกด้วย อุบาสกอุบาสิกาที่บริบูรณ์
ด้วยสมบัติดังกล่าวมานี้ ควรจัดว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา
ผู้เข้านั่งใกล้พระรัตนตรัยด้วยใจแท้

ความวิบัติแห่งสรณคมน์ ศีล และความเลียงชีวิต
ชื่อว่าเป็นวิบัติของอุบาสก อนึ่ง โทษ ๕ ประการ คือไม่มี
ศรัทธา ๑ ไม่มีศีล ๑ ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อมงคลไม่
เชื่อกรรม ๑ แสวงหาทักษิณียบุคคลในภายนอกพุทธ-
ศาสนานี้ ๑ บำเพ็ญทักษิณาในภายนอกพุทธศาสนานี้ ๑
ก็ชื่อว่าเป็นวิบัติของอุบาสกด้วย

อนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์สวดประกาศ
ไม่ให้คบอุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ
เรียกว่า วิธีคว่ำบาตร โทษ ๘ ประการนั้น คือ อุบาสก
อุบาสิกาพูดกล่าวโทษพระพุทธเจ้า ๑ พูดกล่าวโทษพระ
ธรรม ๑ พูดกล่าวโทษพระสงฆ์ ๑ ขวนขวายเพื่อจะไม่ให้
ภิกษุทั้งหลายมีลาภ หรือเพื่อให้เสื่อมจากลาภ ๑ ขวน-
ขวายเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์คือความฉิบหายของภิกษุ
ทั้งหลาย ๑ ขวนขวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้ ๑ พูด
ด่าว่าเสียดสีภิกษุทั้งหลาย ๑ ยุภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน ๑

อุบาสก อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการนี้ ถ้าสงฆ์
ปรารภนา ก็สวดคว่ำบาตรได้ ตั้งแต่สวดคว่ำบาตรแล้วไป
อุบาสกอุบาสิกาผู้นั้น อันภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งไม่ควรคบ
ด้วยเข้าไปยังตระกูลของเขา รับปัจจัย ๔ หรืออามิสอื่นๆ
หรือให้พัสดุสิ่งของของตนแก่เขา แม้เขาจะเป็นญาติหรือ
เป็นคนปวารณา ก็ไม่ควรออกปากขอ หรือเขาจะให้เองก็
ไม่ควรรับ ต่อเมื่อใดอุบาสกอุบาสิกาผู้ที่ถูกคว่ำบาตรนั้น
ประพฤติดีประพฤติชอบ เว้นจากโทษ ๘ ประการนั้นแล้ว
ปฎิญาณตนยอมรับสารภาพเพราะโทษที่กระทำผิด แล้ว
ขอขมาสงฆ์ให้อดโทษ ตั้งสำรวมระวังต่อไป สงฆ์สวด
ประกาศยกโทษให้ เรียกว่าวิธีหยายบาตร เมื่อนั้น อุบาสก
อุบาสิกาผู้นั้น อันภิกษุทั้งหลายควรจะคบได้อย่างเก่า แม้
โทษ ๘ ประการนี้ ก็ถือว่าเป็นวิบัติของอุบาสกด้วย
อุบาสกอุบาสิกาที่พร้อมด้วยวิบัติเช่นนี้ ไม่ควรจะกล่าวว่า
เป็นอุบาสกอุบาสิกาเลย

ชายหญิงผู้ปฎิญาณตนว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ควร
จะศึกษาให้รู้ให้เข้าใจข้อปฏิบัติของอุบาสกที่กล่าวมานี้แล้ว
ประพฤดีให้บริบูรณ์เสมอทุกเมื่อไป ไม่ว่าที่ลับที่แจ้ง เมื่อ
เป็นเช่นนี้ ความประพฤติของตนจะได้สมกับปฎิญาณ และ
จะได้เป็นแบบอย่างแก่ประชุมชนในภายหลังสืบๆ ไปด้วย

อุบาสกอุบาสิกาผู้บริบูรณ์ด้วยศีลอันเป็นเครื่อง

สกัดกันความประพฤติชั่วทางกายวาจาซึ่งเป็นเครื่องเบียดเบียนผู้อื่น และนำทุกข์มาแก่ตนดังนี้แล้ว ควรเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพื่อจะห้ามปรามกิเลสบาปธรรมเครื่องเศร้าหมองจิต อันเป็นเหตุให้ประพฤติกุจจริตด้วยกายวาจาใจ ทำตนและผู้อื่นให้ได้ความร่าเริง ความที่จิตสงบระงับ อันบุคคลควรจะทำให้เกิดมี ชื่อว่าสมถภาวนา ปัญญาอันเห็นแจ้งในกองสังขารนามรูปโดยลักษณะ คือความเป็นส่วนๆ ของสังขาร และลักษณะที่มีเสมอไปแก่สังขารทั้งปวง คือไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตน ที่บุคคลควรจะทำให้เกิดให้มี ชื่อวิปัสสนาภาวนา สาธุชนผู้เจริญสมถภาวนา พึงทำในใจในสถานทั้ง ๕ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตหมั่นพิจารณาเนื่องๆ ทุกวันๆ ในสถานทั้ง ๕ นั้น

สถานที่ต้นให้พิจารณาว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้”

สถานที่ ๒ ให้พิจารณาว่า “เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้”

สถานที่ ๓ ให้พิจารณาว่า “เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”

สถานที่ ๔ ให้พิจารณาว่า “เราจะต้องพลัดพรากจากบุคคล และสิ่งของที่รักที่ชบใจ”

สถานที่ ๕ ให้พิจารณาว่า “เรามีกรรมเป็นของตน ทำดีก็จักได้ดี ทำชั่ว ก็จักได้ชั่ว”

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็รู้จักอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ต้องกล่าวยืดยาว และไม่ต้องสงสัยด้วยกันทุกคนว่าจะไม่มีมาถึงตน และรู้อยู่ด้วยกันทุกคน ว่าเมื่อมาถึงแล้วใครๆ จะหลบหลีกให้พ้นไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ดูเหมือนว่าความพิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ไม่น่าอัศจรรย์อะไรเลย ถึงกระนั้น ความพิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ มีคุณที่ควรจะได้เห็นได้เป็นอันมาก เพราะถึงจะทราบ ว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ มีเป็นธรรมดาทุกผู้ทุกคนก็จริงอยู่ แต่ความประมาทมัวเมาว่า “เดี๋ยวนี้เรายังเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ ยังไม่แก่ จะแก่ต่อเมื่ออายุล่วงไปมากแล้ว เดี๋ยวนี้เรายังไม่เป็นผู้มักเจ็บไข้ จะเป็นผู้มักเจ็บไข้ก็ต่อเมื่อแก่ เดี๋ยวนี้เรายังห่างต่อความตาย จะตายก็ต่อเมื่อแก่แล้ว” ยังเป็นไปมากในสันดานของผู้ที่ไม่ได้พิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ เมื่อความมัวเมาประมาทเป็นไปมากแล้ว ก็พาให้ผู้นั้นลืมนสติเกิดกำเริบในใจ ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาจิต แสวงหาการมรรณบำรุงตนให้เป็นสุขโดยทางผิดไม่ชอบธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความที่หวังว่าประกอบกรอย่างนี้จะได้ความสุขสบายกายสบายใจก็กลับเป็นได้ทุกข์ไป เพราะความชั่วที่ประกอบ อาศัยความมัวเมาเป็นมูลรากเดิมนั้น

เมื่อเราพิจารณาในสถานทั้งสามนั้นอยู่เนื่องๆ เตือนใจให้เห็นว่า “วัยคือความเป็นหนุ่มสาวนี้ไม่ยั่งยืนถาวร เปรียบเหมือนด้วยดอกไม้ที่แย้มและบาน ไม่ช้านานก็จะเหี่ยวแห้งร่วงโรยไปฉะนั้น ส่วนความเป็นผู้มักเจ็บไข้แล้ว มิใช่จะมีแก่คนแก่จำพวกเดียว ย่อมมีทั่วไปแก่เด็กหนุ่มสาวผู้ใหญ่ ไม่เลือกหน้า ส่วนความตายแล้ว ก็ไม่มีจำเพาะต่อเมื่อแก่แล้ว ตายแต่กำลังยังเป็นเด็กและหนุ่มสาวอยู่ก็มีถมไป ชีวิตนี้ไม่มั่นคงถาวร เมื่ออันตรายภายในภายนอกมีมาก็พลันที่จะดับได้ในทันใดนั้น” เมื่อมาคำนึงถึงความแก่ความเจ็บความตายอยู่อย่างนี้ ความเมาในวัยอันงาม เมาว่าไม่มีโรค และเมาในชีวิต ก็จะไม่เสื่อมสูญ หรือน้อยเบาบางลงจากสันดาน

อนึ่ง ก็รู้อยู่ด้วยกันทุกคนว่า เวลาตายจะเอาอะไรไปด้วยแม้สักสิ่งหนึ่งก็ไม่ได้ ถึงกระนั้นความมัวเมาประมาทว่าจะได้อยู่ครอบครองไปนาน อาศัยความเมาในชีวิตเป็นเหตุยังเป็นไปมากในสันดานของผู้ที่ไม่ได้พิจารณาเมื่อความเมาดังนี้มีแล้ว ก็ชักนำให้ผู้นั้นประพบัติความชั่ว เพราะบุคคลที่รักหรือของที่รักเป็นเหตุแล้ว ได้รับผลของความชั่วที่ตนประพบัตินั้น เมื่อมาพิจารณาถึงความที่จะต้องละเว้นจากบุคคลและของที่รักที่ชอบใจอยู่เนื่องๆ เตือนใจให้เห็นว่าสมบัติที่มีวิญญูญาณและหาวิญญูญาณมิได้ทั้ง

ปวงนี้ เวลาสมบูรณ์ก็ยังมีอยู่ ครั้นวิบัติมีมาแล้วก็พลันที่จะอันตราย ของเหล่านั้นจะฉิบหายไปก่อนตนแต่ก่อน เวลาตายบ้าง ตนจะต้องละทิ้งในเวลาตายบ้าง เมื่อมาคำนึงนึกอยู่อย่างนี้ ความมัวเมากำหนดในของรักก็จะเสื่อมสูญ หรือน้อยเบาบางไปจากสันดาน ผู้นั้นย่อมไม่ประกอบกรรมชั่วเพราะเหตุของรักนั้น

อนึ่ง ที่ให้พิจารณาในสถาน ๕ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ให้รู้ว่ามีใช้จะได้ดีหรือได้ชั่วแต่จำเพาะในชาติหน้าอย่างเดียว ถึงในปัจจุบันทำดีก็ได้ดีทำชั่วก็ได้ชั่ว เมื่อมาหมั่นคำนึงนึกอยู่เนืองๆ ดังนี้ ก็จะละเว้นความประพฤติชั่วเสียได้ ประพฤติแต่ความดี ความชอบ และไม่เชื่อลัทธิอื่นๆ ที่ถือว่า เหตุอื่นนอกจากกรรมจะให้สุขทุกข์ได้ มีถือว่า ถ้าทำการมงคลในวันดี ฤกษ์ดีเป็นเหตุที่จะให้เกิดสวัสดิมงคลเจริญสุขทุกเมื่อ และถือว่าพระอังคารพระราหูและพระเสาร์เข้าเสวยอายุ ประทุษร้ายให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่างๆ เป็นต้น ความถือวิปริตดังนี้ เป็นเครื่องเศร้าหมองของอุบาสกอุบาสิกาผู้ถึงสรณะแล้ว นับเข้าในองค์ที่เป็นโทษว่า “ถือมงคลตื่นข่าวคือ เชื่อมงคลไม่เชื่อกรรม” ความพิจารณาในสถานทั้ง ๕ มีอานิสงส์อย่างนี้

เมื่อสาธุชนกำหนดพิจารณาสถานที่ทั้ง ๕ หรือสถานที่ทั้ง ๓ ข้างต้นนี้อยู่เนืองๆ ยังไม่เกิดปัญญาเห็นประจักษ์แจ้งตามความเป็นเองของร่างกายจิตใจจนถึงละสมมติได้เป็นแต่ได้ความสงบราบแห่งจิตและข่มความเมาเสียได้เท่านั้นเพียงใด ภาวนานี้ก็ยังจัดว่าเป็นสมถภาวนาอยู่เพียงนั้น ต่อเมื่อใดมาปรารภความแก่ความเจ็บความตายที่เกิดมีเป็นธรรมดาของกายใจเป็นอารมณ์ เกิดปัญญาเห็นว่ากายใจนี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ คือผู้ที่หลงในสมมติว่าเป็นตัวตนอดทนได้ด้วยยาก เพราะเห็นร่างกายกับทั้งใจนี้แปรปรวนไปเพราะความแก่ และต้องทนทุกข์ยากเพราะความเจ็บใช้น้อยใหญ่เป็นนิตย์ เมื่อพิจารณายิ่งขึ้นไปว่าร่างกายกับทั้งใจเป็นอยู่อย่างนี้เพราะอะไร ก็จะเห็นว่าเพราะเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน จึงไม่ได้สมความปรารถนา ความแก่ความเจ็บความตายนี้ไม่มีใครปรารถนารักใคร่เลย ประสงค์แต่จะให้ป็นหนุ่มสาว อยู่เป็นสุขกายสุขใจ ไม่อยากตายเลยทุกเมื่อ ก็ไม่ได้สมความปรารถนา เมื่ออนัตตาปรากฏอย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นเป็นแต่ส่วนๆ คือเป็นแต่ร่างกายกับจิตใจ หรือเห็นเป็นแต่รูปกายส่วน ๑ สุข ทุกข์ อูเบกขาเฉยๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขส่วน ๑ ความจำส่วน ๑ ความคิดที่ดีชั่วหรือไม่ดีไม่ชั่วส่วน ๑ ใจที่รู้อารมณ์ส่วน ๑ เท่านั้นส่วนเหล่านี้ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่เป็นตัวตนของเรา

ถอนความเชื่อมั่นด้วยตัณหามานะทิฏฐิเสียจากสันดาน เห็น
ว่าไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย ส่วนทั้ง ๕ นี้
เกิดขึ้นแล้วแปรปรวนไป ใครมาหลงในสมมติเชื่อมั่นว่าเป็น
ตัวตน ก็อดทนได้ยากและแตกดับไปเอง จนถึงเพิกเฉย
ได้ในกายใจ ไม่ยินดียินร้ายในสมณันท์ กาวานนี้จัดเป็น
วิปัสสนากาวานา วิปัสสนากาวานานี้ เมื่อสาธุชนมาเจริญ
ให้แก่กล้าแล้ว ถ้าอุปนิสัยมีอยู่ก็อาจให้ผู้นั้นได้บรรลุมรรค
ผลในชาตินี้ แม้จะไม่สามารถให้มรรคผลเกิดได้ทันตาเห็น
ก็ยังมีอานิสงส์คือขัดเกลากิเลสบาปธรรมเครื่องเศร้าหมอง
จิตให้น้อยเบาบางลงจากสันดาน และให้สาธุชนผู้เจริญ
กล้าหาญปราศจากความสะดุ้งหวาดหวั่นครั่นคร้ามแต่
ทุกข์ภัยทั้งปวง มีแก่เจ็บตายเป็นต้น มีอริยาศัยนุ่มไปใน
กุศล ละอายแต่ความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจอันจะให้
ทุกข์เป็นวิบาก ความอบรมทำให้มากในวิปัสสนา มีอานิ-
สงส์เป็นอเนกอย่างนี้ ฯลฯ

อนึ่ง ความขัดเกลากิเลสให้เบาบางจากสันดานนั้น
สาธุชนไม่ควรจะเพิกเฉยเสียว่า แม้ถึงสงบระงับได้แล้วก็
คงเกิดขึ้นได้อีก ควรจะทำโดยส่วนเดียว เพราะว่ากิเลส
บาปธรรมนั้น เมื่อเกิดขึ้นครอบงำจิตแรงกล้าหนักแล้ว ก็ชัก
นำให้ผู้นั้นประพฤติทุจริตบาปอกุศล ทำลายตนเอง และ
เบียดเบียนผู้อื่นให้ย่อยยับ เป็นต้นว่าโลก ความอยากได้

เมื่อเกิดแรงกล้าขึ้นในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นแสวงหา
กามารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นที่รักใคร่ชอบ
ใจ และสมบัติมีวิญญูณและหาวิญญูณมิได้ โดยไม่ชอบ
ลักฉ้อแย่งชิงข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่นมาบำเรอตนให้เป็นสุข
โทสะคือความที่จิตคิดประทุษร้ายเมื่อเกิดแรงกล้าขึ้นใน
สันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นคิดผูกเวร หามั่นคอยล้าง
ผลาญผู้ที่ตนเคืองแค้น ให้ได้ความลำบากฉิบหายล้มตาย
โมหะคือความหลง เมื่อเกิดขึ้นแรงกล้าในสันดานผู้ใดแล้ว
ก็ให้ผู้นั้นสำคัญผิดๆ ไป เห็นชอบเป็นผิดเห็นผิดเป็นชอบ
แล้วประกอบแต่การไม่ดี ไม่เป็นที่ตั้งแห่งประโยชน์ เมื่อ
มาแสวงหาอุบายจะให้ได้ความสุขกายสุขใจในทางที่ผิดไม่
ชอบธรรมอย่างนี้ ความประพฤติกายวาจาใจด้วยอำนาจ
โลกโกรธหลงนั้น กลับจะนำทุกข์กายทุกข์ใจที่ไม่หวังไม่
อยากได้เลยมาให้ ก็เลสบาปกรรมเมื่อเกิดแรงกล้าแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่นฉะนั้น ความ
หมั่นขัดเกลากิเลสให้น้อยเบาบาง มิให้เกิดสะสมมากมุน
ในสันดาน จึงเป็นความดีความชอบ ควรที่สาธุชนจะ
ประกอบประพฤติ เปรียบเหมือนภาชนะทองแดงทอง
เหลืองทองขาว ถึงจะไม่สุกปราศจากมลทินคือสนิมทุก
เมื่อเหมือนภาชนะทองเงินก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นเมื่อบุคคล
หมั่นขัดถูอยู่เรื่อยๆ แล้วก็คงจะส่องใส ตามกำเนิดของตน

ที่สามารถจะเป็นไปได้ ดีกว่าหมดจดกว่าภาษาขณะที่เจ้าของ
ทั้งไว้ให้สนิมจับไม่ขัดถู

ความพิจารณาในอภินิหารปัจจุขณะทั้ง ๕ สถาน
นั้น ดูเหมือนว่าจะปิดวิปัสสนาปัญญาเสียมิให้เกิด เพราะ
ถือเอาสมมติ คือ เราแก่ เราเจ็บ เราตายเป็นอารมณ์ เมื่อ
ความหลงในสมมติดังมีอยู่แล้ว วิปัสสนาก็ไม่เกิด ถึงอย่าง
นั้นก็ชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้เจริญวิปัสสนา
โดยปริยาย ให้เห็นว่าร่างกายจิตใจไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่
ใช่ตน ด้วยสถานทั้ง ๓ ข้างต้น ตามสมควรแก่เวไนยสัตว์
ที่มีปัญญาอ่อน พอจะพิจารณาเห็นได้ง่ายๆ กว่าที่จะ
พิจารณาภูมิธรรมอันสุขุมละเอียด เมื่อพิจารณาในสมมติ
อย่างนี้ช้านานาญจนเกิดปัญญาแก่กล้าแล้ว จึงละสมมติ
นั้นเสีย แยกออกพิจารณาโดยลักษณะ คือความเป็นส่วนๆ
เป็นต้นว่า ส่วนนี้ร่างกาย ส่วนนี้จิตใจ และโดยลักษณะ คือ
ความเป็นของเสมอกัน คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน
เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ชื่อว่าดำเนินในทางวิปัสสนา เปรียบ
เหมือนภาษาทองแดงและทองเหลืองที่บุคคลจะแซ่ทอง
ไม่สามารถจะแซ่ได้ทั้งกำลังสนิมยังจับอยู่ ต้องขัดถูจนสีน
มลดินขึ้นเงาดีแล้วจึงแซ่ได้นั่นใด พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้
ฉลาดในเทศนา เมื่อจะทรงฝึกสอนเวไนยสัตว์ที่มีปัญญา
ทราวม ก็ต้องทรงแสดงในสมมติก่อน แล้วจึงตรัสสอนให้

ละสมมตินั้นเสีย มีอุปไมยฉันนั้น

สารุชน อุบาสกอุบาสิกา ฟังเจริญสมถภาวนาและ
วิปัสสนาภาวนาโดยย่อดังกล่าวมานี้ เทอญ.

